

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická

Katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ukládání a výkon ochranného léčení

Lucie Krupková

Plzeň 2012

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracovala samostatně, vyznačila jsem veškerou odbornou literaturu a prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpala, způsobem pro vědeckou práci obvyklým.“

„Ráda bych tímto poděkovala JUDr. Jindřichovi Fastnerovi, dále také mé rodině, přítelovi a přátelům, kteří mne po celou dobu mých studijních let podporovali.“

Obsah

1	Úvod	7
2	Právní úprava ochranného léčení, vysvětlení pojmů.....	8
2.1	Obecná úprava ochranného léčení.....	8
2.2	Trestní úprava ochranného léčení.....	9
2.3	Pojmy důležité pro ochranné léčení a zabezpečovací detenci	10
2.3.1	Nepříčetnost.....	10
2.3.2	Zmenšená nepřičetnost.....	11
2.3.3	Duševní poruchy.....	12
2.4	Ochranná opatření.....	12
2.4.1	Ukládání ochranného léčení.....	14
2.4.2	Charakteristika ochranného léčení.....	16
3	Vývoj ochranného léčení v ČR, detenční ústavy.....	18
3.1	Historie ochranného léčení v ČR.....	18
3.2	Právní úprava ochranného léčení v době Československa.....	19
3.3	Detenční ústavy v ČR.....	20
3.4	Ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno.....	21
4	Druhy ochranného léčení	23
4.1	Druhy ochranného léčení jsou.....	23
4.2	Psychiatrické ochranné léčení.....	23
4.3	Sexuologické ochranné léčení.....	24
4.4	Protialkoholní a protitoxikologické ochranné léčení.....	24
4.5	Ústavní a ambulantní forma ochranného léčení	25
5	Účel ochranné léčby a zabezpečovací detence	27
5.1	Účel ochranné léčby	27
5.2	Zabezpečovací detence.....	28
5.2.1	Účel zabezpečovací detence.....	29
5.2.2	Rozdíl ochranného léčení a zabezpečovací detence	30
6	Trestněprávní charakteristika pachatelů.....	31
6.1	Pachatel, kterému se uloží ochranné léčení.....	31
6.2	Pachatel, kterému se uloží zabezpečovací detence.....	32
7	Ukládání a nařízení ochranného léčení	34
7.1	Obligatorní uložení ochranného léčení.....	34

7.2	Fakultativní uložení ochranného léčení	35
7.3	Změna formy ochranného léčení	36
7.4	Délka výkonu ochranného léčení	38
7.5	Znalecký posudek, soudní znalec	39
7.6	Výkon ochranného léčení	39
7.7	Nařízení výkonu ochranného léčení.....	41
7.8	Upuštění od výkonu ochranného léčení	43
7.9	Propuštění a ukončení ochranného léčení	43
7.10	Dohled po propuštění z výkonu ochranného léčení	44
8	Ochranné léčení u mládeže	45
8.1	Právní úprava a základní pojmy	45
8.2	Druhy opatření u mládeže.....	46
8.2.1	Druhy ochranných opatření u mládeže.....	47
8.2.2	Ochranná výchova.....	48
8.2.3	Ukládání ochranné výchovy.....	48
8.3	Výkon ochranné výchovy.....	50
8.4	Ochranné opatření u dítěte	51
9	Právní úprava (Německo, Rakousko).....	54
9.1	Právní úprava Německa	54
9.1.1	Právní úprava mladistvých Německo	54
9.2	Právní úprava Rakouska	56
9.2.1	Právní úprava mladistvých Rakousko	56
10	Úvahy de lege ferenda:.....	58
11	Závěr.....	60
12	Seznam literatury.....	62
13	Resumé.....	65

1 Úvod

Asi každému se pod pojmem pachatel trestného činu a jeho trest asociuje pouze trest odnětí svobody. Což je asi i jeden z mnoha důvodů, proč jsem si vybrala toto téma diplomové práce. Velmi to rozšířilo mé poznatky o možnosti odsouzení pachatele trestného činu.

Ráda bych se v této diplomové práci zaměřila na právní úpravu institutu ochranného léčení, zabezpečovací detence, odkázala i do historie, abychom v kontextu poznali, proč bylo potřeba tyto instituty právně upravit. Dále si vysvětlíme základní pojmy, které s touto problematikou velmi úzce souvisí.

Musíme si také charakterizovat osobu pachatele, kterému se dá ochranné léčení uložit, dále se zaměřím na to, za jakých podmínek se ochranné léčení ukládám jak se při ukládání postupuje, jaké druhy a formy ochranné léčení má, také se dotknu další instituce a to je zabezpečovací detence. Použiji i právní úpravu z praxe.

Ochranné léčení má sice svoji právní úpravu v trestním zákoníku a v trestním řádě, ale umožňuje aplikaci jiných oborů jako je například zdravotnictví, psychologie, psychiatrie a jiné obory.

V neposlední řadě se zaměřím na porovnání naší právní úpravy a právní úpravy Spolkové republiky Německo a Rakouska.

Na závěr práce bych se chtěla zapracovat shrnutí celé práce a také možné problémy, na které jsem narazila, které souvisí se samostatným ukládáním a výkonem ochranného léčení, popř. zabezpečovací detence a případné jejich řešení.

2 Právní úprava ochranného léčení, vysvětlení pojmů

2.1 Obecná úprava ochranného léčení

Prvotní úpravu ochranného léčení je třeba hledat v Ústavním pořádku České republiky, a to zejména v Ústavních zákonech č.1/1993 Sb. Ústava České republiky a v č.2/1993 Sb. Listině základních práv a svobod.

Z Ústavy České republiky je nutno vypsát základní demokratické principy, tyto principy nalezneme v konkrétních člancích, které souvisí s ochranným léčením a to tak, že je lze uložit pouze mocí soudní, nikoliv rozhodnutím jiného státního orgánu. Také nezapomeňme, že tyto články zdůrazňují ochranu základních lidských práv a svobod osob.

Z Ústavy České republiky tyto principy nalezneme v čl. 2 odst. 1: „Lid je zdrojem veškeré státní moci a vykonává jí prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní“, dále čl. 2 odst. 3: „Státní moc slouží všem občanům a lze ji uplatňovat jen v případech, v mezích a způsobech, které stanoví zákon“, č. 2 odst. 4: „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, o zákon neukládá.“ Stejně důležité jsou i články č. 3: „Součástí ústavního pořádku České republiky je Listina základních práv a svobod.“ a čl. 4: „Základní práva a svobody jsou pod ochranou soudní moci.“

Výše citované principy z Ústavy České republiky více rozvádí Listina základních práv a svobod, a to zejména ve svých obecných ustanoveních, dále v Hlavě II., tzn. Lidská práva a základní svobody, základní práva a svobody, kde je jednak charakteristika základních lidských práv, ale také, kdy mohou být tato práva omezena. Z Listiny, resp. z rámce, který Listina tvoří, vychází i trestní právo, z jejích zásad a prostřednictvím trestního práva jsou tyto zásady realizovány.

2.2 Trestní úprava ochranného léčení

Trestní právo České republiky je veřejné právo a jeho hlavním úkolem je chránit nejdůležitější společenské zájmy a vztahy, čehož dosahuje prostřednictvím trestní odpovědnosti. Trestní právo dělíme na trestní právo hmotné a procesní, přičemž hmotné právo definuje, co je trestným činem a jaký trestní sankci lze za něj uložit a jaké ochranné opatření lze při jeho spáchání uložit, a trestní právo procesní upravuje trestní řízení, tzn. procesní postup orgánů činných v trestním řízení.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník ve znění pozdějších předpisů (dále jen TZ) upravuje trestní právo hmotné, resp. obsahuje převážnou část platného práva. Obecná část TZ upravuje hlavně 3 hlavní úseky: základní trestní odpovědnost, ukládání trestů a ochranných opatření, tzn. že je zde přesně určeno, jaké jednání a za jakých podmínek je trestným činem a jaké tresty mohou být za něj uloženy. Nesmíme zapomenout, že TZ vychází z ústavních principů a to: „státní moc lze uplatňovat jen v případech mezích stanovených zákonem a to způsobem, který zákon stanoví“, dále pak že „každý může činit, co není zákonem zakázáno a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá“, a zároveň co zde již bylo zmíněno: „jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit.“ Tento zákon právě definuje, za jakých podmínek lze uložit ochranné léčení a zabezpečovací detenci a v jaké formě a to jmenovitě v TZ Díle 3. Ochranná opatření v Oddíle 1 - Ochranné zásady pro ukládání ochranných opatření v §96 a §97 TZ a dále pak v Oddíle 2 - Ochranná opatření a jejich ukládání v §98 až §100 TZ.

Další významné zakotvení nalezneme v zákoně č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, dále jen ve zkratce TRŘ, kdy je upraven postup orgánů činných v trestním řízení, poté, kdy je objektivně zjištěn trestní čin, osoba pachatele a zajišťuje tak pravidla pro spravedlivé potrestání. Výkon ochranného léčení je definován přesně v trestním řádu v Hlavě

21. v Oddílu 7. Výkon ochranného léčení a zabezpečovací detence, v §351 až §357.

Trestní právo hmotné lze realizovat pouze prostřednictvím práva procesního, obě tyto práva spolu vycházejí nejen z principu ústavního, mají stejné cíle, společné instituty a pojmy. Tato vzájemná souvislost mezi trestním právem hmotným a procesním tvoří harmonický celek a jejich dělení může mít za následek nenapravitelné a neodstranitelné vady, které mohou mařit účel trestního práva, tzn. ochranu společnosti před pachateli trestných činů a jejich spravedlivému potrestání.

Neopomenutelné jsou další zákony, kde je upraven institut ochranného léčení, potažmo zabezpečovací detence, což je jeden z druhů ochranného léčení, které se budu věnovat dále. Zákon č. 129/2008 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, je novelou z roku 2008, předtím byla zakotvena v TZ z roku 1961.

Úpravu ochranného léčení dále nalezneme např. v zákoně č. 218/2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže).

2.3 Pojmy důležité pro ochranné léčení a zabezpečovací detenci

Abychom pochopili právní úpravu ochranného léčení, včetně zabezpečovací detence, které bych se chtěla věnovat spíše okrajově, jelikož to není hlavním tématem této práce, musíme si vysvětlit pár základních pojmů, které velmi úzce souvisí s touto problematikou. Většinu definicí nalezneme v Trestním zákoníku, avšak pro rozšíření vysvětlení použiji i jiné zdroje.

2.3.1 Nepříčetnost

Pod pojmem nepřičetnost se skrývá schopnost pachatele rozpoznat svoji nebezpečnost pro společnost ve svém jednání a zároveň samostatná možnost toto

své pachatele ovládat. Je to otázka právní, její posouzení mají v rukou orgány činné v trestním řízení a základě skutečností, které byly zjištěny a provedeny na základě důkazů. Nepříčetnost je upravena v TZ takto: „Kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu nemohl rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin trestně odpovědný.“¹

Nepříčetnost obsahuje i kritéria, která vylučují právě příčetnost, tyto kritéria jsou dvojího druhu: biologická a psychologická. Jako biologická kritéria se uvádějí např. duševní choroba, duševní porucha, bezvědomí, porucha vědomí a jiné. Psychologické kritérium nepříčetnosti může být jednat kritérium volní nebo kritérium volní spolu s kritériem rozumu. Podmínkou nepříčetnosti je tedy duševní porucha v době činu.

2.3.2 Zmenšená nepříčetnost

„Podkladem zmenšené příčetnosti jsou podobná kritéria jako kritéria nepříčetnosti, které se však od těchto liší menší intenzitou. Čili je to rovněž stav vyvolaný duševní poruchou, která však jednajícího nezbavuje schopnosti rozpoznávací nebo určovací, nýbrž tyto schopnosti (popřípadě jednu z nich) podstatně zeslabuje.“²

Úpravu zmenšené příčetnosti nalezneme v § 27 TZ, kde je stanoveno, že kdo pro duševní poruchu v době spáchání činu měl podstatně sníženou schopnost rozpoznat jeho protiprávnost nebo ovládat své jednání, je zmenšeně příčetný.

Zmenšená příčetnost má vliv při soudem stanovení druhu trestu a jeho výměry, což je upraveno v § 40 TZ, že jestliže pachatel spáchal trestný čin ve stavu zmenšené příčetnosti, který si ani z nedbalosti nepřivodil vlivem návykové látky, tak soud k těmto okolnostem přihlédne při výměře trestu. Shrnutě lze říci,

¹ § 26 zákona č. 513/1991 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

² Solnař, V., Fenyk, J., Cisařová, D. Základy trestní odpovědnosti. Podstatně přepracované a doplněné vydání, Praha: Nakladatelství Orac, s.r.o., 2003, s. 238

že zmenšená příčetnost je pojem pro individualizaci trestu, nikoliv polehčující okolnost.

2.3.3 Duševní poruchy

Duševní poruchy je pojem mnohem širší než duševní choroby. Zahrnuje také i každou, byť krátkodobou psychologickou poruchu pachatele. V tomto termínu jsou nepochybně obsaženy i stavy, jako slabomyslnost nebo porucha vědomí. „Duševní poruchou rozumíme podle moderních medicínských názorů zřetelnou odchylku od stavu duševního zdraví a rovnováhy, kterým se rozumí stav úplné a sociální pohody, jako výslednici vnitřních (genetických) a vnějších (psychosociálních a environmentálních) faktorů.“³ Tento pojem není synonymem pro duševní nemoc, duševní nemoc je užším pojmem.

Tato porucha může být způsobena z několika různých příčin, jako například samotnou duševní chorobou, nebo jinou nemocí nebo může být vyvolána i požitím návykových látek (alkoholu, omamných látek). Délka trvání duševní poruchy je různá, může trvat několik vteřin, ale může být i krátkodobá nebo dlouhodobá, dokonce i trvalá.

Tento pojem je zakotven v TZ takto: „Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká asociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuální odchylka.“⁴

2.4 Ochranná opatření

Ochranná opatření jsou dle §36 TZ, vedle trestů, samostatnou kategorií trestněprávní sankcí, které stát používá k ochraně společnosti před trestnými činy a činů jinak trestných, jakož i před nebezpečnými věcmi, které musí být vždy ve

³ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P., a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6.vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 192

⁴ § 123 zákona č. 513/1991 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

vztahu ke spáchanému trestnému činu či činu jinak trestnému a dále v pomoci osobám postiženým chorobou, aby mohly vést řádný život. „ Současná existence obou druhů sankcí je odůvodněna tím, že u některých skupin pachatelů (zejména pachatelů duševně chorých nebo pachatelů mladistvých) nejsou tresty vždy plně způsobilé splnit stanovené preventivní úkoly.“⁵

Ochranná opatření jsou vedle pohrůžky tresty, ukládání a výkonu trestů prostředky k dosažení účelu zákona. Soud je může v trestním řízení uložit nejen trestně odpovědným osobám, ale také osobám, které nejsou trestně odpovědné (buď pro nepříčetnost, nebo pro nízký věk). Jsou určitou újmu a omezením osobní svobody a práv toho, komu jsou ukládána. Újma způsobená výkonem ochranných opatření však není jejich funkční složkou, ale jen nevyhnutelným účinkem. Jsou ukládána v soudním trestním řízení, výjimečně v občanskoprávním řízení.

Ochranná opatření stejně jako trest představují státní donucení, újmu a omezení práv odsouzeného. Společný cíl ochranných opatření a trestů umožňuje jejich ukládání samostatně nebo ve vhodné kombinaci, buď samostatně jako jediný prostředek k dosažení účelu trestního zákona, vedle trestu nebo místo trestu.

Újma vyvolaná ochrannými opatřeními je prostředkem pro dosažení ochrany společnosti. Její intenzita je určována zejména potřebou léčení nebo výchovy pachatele. O ochranných opatřeních se rozhoduje vždy podle zákona účinného v době, kdy se ukládají. Výkon ochranných opatření se nepromlčuje, ochranná opatření se nezahlazují, ani nemůže dojít k jejich prominutí milostí prezidenta republiky.

Ochrannými opatřeními dle §98 TZ jsou: ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty, ochranná výchova. Tato

⁵ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P., a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6.vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 485

vyjmenovaná ochranná opatření mohou být uložena pachateli trestného činu buďto samostatně anebo i vedle trestu.

Účelem ochranných opatření je kladně ovlivnit duševní, mravní a sociální vývoj a chránit společnost před pácháním trestných činů, respektive provinění mladistvými. Obecně se jejich ukládáním a výkonem sleduje především prevence, proto do popředí vystupují jejich terapeutické, výchovné a zabezpečovací složky. Konečným účelem je odstranění nebo alespoň snížení nebezpečí dalšího porušení nebo ohrožení zájmů chráněných trestním zákonem, ale také léčba a izolace osob nepřičetných či méně přičetných, která vystupuje do popředí právě u zabezpečovací detence. Ochranná opatření v sobě na rozdíl od trestů neobsahují odsudek činu.

Ochranná opatření jsou také vždy určitou újmu a omezením osobní svobody a práv toho, komu jsou ukládána, byť újma způsobená výkonem ochranných opatření není jejich funkční složkou, jako je tomu u trestů, ale jen nevyhnutelným účinkem. Vzhledem k tomu, i když je v trestu a tím více v ochranném opatření spatřováno sociální opatření s preventivním působením do budoucna, může být jeho cílem také vyloučení pachatele ze společnosti, což se projevuje v zabezpečovací detenci.

2.4.1 Ukládání ochranného léčení

„Ochranné opatření nelze uložit, není-li přiměřené povaze a závažnosti pachatelem spáchaného činu a nebezpečí, které od pachatele v budoucnu hrozí pro zájmy chráněné trestním zákonem, jakož i osobě pachatele a jeho poměrům.“⁶

„Újma způsobená uloženým a vykonávaným ochranným opatřením nesmí být větší než je nezbytné k dosažení jeho účelu.“⁷

Také u ochranných opatření je v souladu s obecným přístupem k trestním sankcím v určitém rozsahu uplatňována zásada přiměřenosti. Podle důvodové

⁶ § 96, odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁷ § 96, odst. 2 zákona č. 513/1991 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

zprávy k trestnímu zákoníku nelze ochranné opatření uložit, není-li přiměřené povaze a závažnosti pachatelem spáchaného činu a jeho činům, které lze od něho v budoucnu očekávat, jakož i osobě pachatele a jeho poměrům, přičemž újma způsobená uloženým a vykonávaným ochranným opatřením nesmí být větší než je nezbytné k dosažení jeho účelu.

Tato zásada je hlavní zásadou pro ukládání ochranných opatření, v podstatě přebírá roli ochrany práv sankcí dotčené osoby, kterou u trestů plní v mnohem silnější míře hlediska pro stanovení druhu trestu a jeho výměru stanovená v §39 TZ.

V § 96 odst. 2 trestního zákoníku je vymezeno, kdy je uložení ochranného opatření nepřiměřené a z toho důvodu nelze uložit. Je to proto, že jde především o preventivní působení na pachatele a o využití terapeutického, výchovného a zabezpečovacího působení na ně. Ochranná opatření v sobě zásadně neobsahují odsudek činu, jsou vždy určitou újmu a omezením osobní svobody a práv toho, komu jsou ukládána. Proto je třeba vycházet při ukládání ochranných opatření ze zásady přiměřenosti a újma způsobená uloženým a vykonávaným ochranným opatřením nesmí být větší než je nezbytné k dosažení jeho účelu.

Při ukládání ochranných opatření jako samostatné kategorie trestněprávních sankcí je třeba přihlížet k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu, k samostatné osobě pachatele a také jeho poměrům, byť potřeba ochranných opatření a jejich intenzita není primárně určována povahou a závažností činu pro společnost, ale zejména potřebou léčení, výchovy a jeho izolace od společnosti. Vždy, když postačí uložení méně postihujícího ochranného opatření, nesmí být uloženo citelnější v § 38 odst. 2 TZ.

Z důvodu těchto skutečností jsou ochranná opatření v trestním zákoníku koncipována tak, aby i u nich měla svůj význam určitá adekvátnost spáchanému činu, čímž jsou vedle zajištění ochrany společnosti naplňovány i principy humanismu a právního státu. Zároveň tím dochází u některých ochranných

opatření (např. u ochranného léčení) k lepšímu zajištění spolupráce pachatele na léčebných či výchovných opatřeních v rámci jejich výkonu.

„Ochranná opatření lze ukládat za splnění zákonných podmínek samostatně i vedle trestu.“⁸ Vedle trestu podobné povahy může být ochranné opatření uloženo jen v případě, že by nebylo jeho samostatné uložení dostatečné z hlediska působení na osobu, které je ukládáno, a ochrany společnosti. Např. pachateli, který spáchá trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, by měl soud zásadně podle okolností případu uložit buď jen trest, nebo jen ochranné opatření. Vzhledem ke zmenšené přičetnosti by mělo dojít k upuštění od potrestání pachatele nebo by měl být trest odnětí svobody uložen alespoň pod dolní hranici trestní sazby.

Ukládání více ochranných opatření vedle sebe je možné, jsou-li splněny podmínky pro uložení více ochranných opatření, a jestliže trestní zákon nestanoví něco jiného. Je -li možné však dosáhnout potřebného působení na osobu, které je ukládáno, a náležité ochrany společnosti jen jedním z nich, uloží se jen takové ochranné opatření. Ochranné léčení nelze uložit vedle zabezpečovací detence, avšak je možné uložit vedle sebe všechna další ochranná opatření. Pokud je uloženo více ochranných opatření vedle sebe, které nelze vykonávat současně, stanoví soud pořadí jejich výkonu (§ 97 odst. 4 TZ).

„Uloží-li soud vedle sebe více ochranných opatření, která nelze vykonat současně spolu, musí soud určit pořadí jejich výkonu, např. pokud soud vedle sebe uloží protialkoholní a sexuologické ochranné léčení. Při volbě pořadí by měl soud uvážit, kterému ochrannému opatření je nutno dát s ohledem na osobu pachatele a na okolnosti případu přednost.“⁹

2.4.2 Charakteristika ochranného léčení

Právním následkem trestného činu nebo činu jinak trestného je ochranné léčení a toto léčení poskytuje ochranu společnosti před nebezpečnými duševně

⁸ § 97, odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů

⁹ Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, s. 1019

chorými osobami (tzn. osobami postiženými duševní chorobou) nebo takovými osobami, které jsou závislé na návykových látkách, kdy umístněním těchto osob nebo ambulantní péčí ve zdravotnickém zařízení má za cíl jejich opětovné zařazení do běžného života.

„Účelem ochranného léčení je terapeutické působení na pachatele trestného činu nebo činu jinak trestného.“¹⁰ Osoby, kterým se ukládá ochranné léčení můžeme rozdělit do několika skupin:

- a) osoby, které spáchaly čin jinak trestný, tyto osoby jsou nebezpečné, ale pro jejich nepřičetnost je nelze trestně stíhat
- b) nebezpeční pachatelé, kteří byli v době spáchání trestného činu ve stavu zmenšené přičetnosti
- c) dále nebezpeční pachatelé, kteří spáchali trestný čin ve stavu duševní poruchy, i když se se tento stav nedal klasifikovat jeho intenzitou jako zmenšená přičetnost
- d) pachatelé, kteří spáchali trestný čin pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním

„Takové osoby jsou pro společnost zvýšeně nebezpečné (zákon nepoživá dikci „jeho pobyt na svobodě je nebezpečný“), a proto je třeba zajistit ochranu společnosti jejich umístněním nebo alespoň ambulantní péčí ve zdravotnickém zařízení. Přitom poskytnutí odborné lékařské péče se může pozitivně promítnout do jejich dalšího života a v konečném důsledku tak ochranné léčení může působit i v jejich prospěch.“¹¹

Podmínkám ukládání ochranného léčení, jejich druhy a ostatním základním pojmům se budu věnovat v dalších kapitolách této práce.

¹⁰ Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, s. 1026

¹¹ Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, s. 1026

3 Vývoj ochranného léčení v ČR, detenční ústavy

3.1 Historie ochranného léčení v ČR

Jak již bylo výše uvedeno, ochranné léčení souvisí jak s věkem pachatele (mladiství, dospělý), zda-li byl či nebyl v době spáchání trestného činu nebo činu jinak trestného příčetný. I v historii bylo již rozlišováno mezi pachateli příčetnými nebo nepřičetnými. Např. „Již v římském právu nacházíme odlišnost postihu trestných činu spáchaných duševně nemocnými; „šilným a blbým“ byl pomíjen trest, kanonické právo k nim přidružovalo náměsíčníky a lidi v horečce.“¹²

U nás, na území dnešní České republiky, platil *Constitutio Criminalis Carolina* (1532), kdy o trestu, v případě pachatele „beze smyslu“, se rozhodovalo na základě rady znalců.

„Koncem 16. století se běžně zastávalo stanovisko, že duševně nemocný člověk má asi tolik rozumu, co čtrnáctileté dítě a jako takové může být trestáno. Vzhledem k tomu, že do té doby byli popravováni pachatelé až od 15 let, nesměl být ten, kdo byl zbaven rozumu, postaven před soud; kdo onemocněl po rozsudku, neměl být popraven. Východiskem byly náboženské úvahy, že je třeba ušetřit duši nemocného, který není ve stavu, aby se mohl usmířit s Bohem. Společnost musela být ovšem chráněna, duševně nemocní byli chováni v řetězech a klecích. Zacházení s nimi se postupem času zmírňovalo.“¹³

Hrdelní řád Josefa I. z roku 1707 trestal mírněji pachatele, kteří byli „zbaveni rozumu částečně“, v tomto ukládání trestů lze spatřovat prvopočátky zmenšené příčetnosti a také nebyli trestáni ti pachatelé, kteří byli „zbaveni rozumu“ úplně.

¹² Císařová, D., Vanduchová, M., *Nepříčetný pachatel. Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie.*, Praha: Institut pro další vzdělávání znalců, 1995, str. 11

¹³ Císařová, D., Vanduchová, M., *Nepříčetný pachatel. Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie.*, Praha: Institut pro další vzdělávání znalců, 1995, str. 12

Tereziánský trestní zákon z roku 1769 rozšiřuje podmínky beztrestnosti a také podmínky pro ukládání mírnějších trestů, kdy byl pachatel hluchý, hluchoněmý, měl oslabené smysly a jiné. O tom, zda-li je pachatel přičetný, nepřičetný, duševně nemocný, na druhou stranu, kdo je zdrav a za své činy odpovědný, o tom rozhodovali soudci. Svou velkou roli zde měli i tzv. znalci, kteří posuzovali, jestli se pachatel nepřetvařoval a nehrál, že je osoba bez rozumu. Tito znalci byli převážně ranhojiči a jiní moudří lidé.

3.2 Právní úprava ochranného léčení v době Československa

Po vzniku Československa v roce 1918 zůstaly v platnosti dosavadní trestně procesní předpisy. Na tehdejší území platily dva trestní řády z roku 1873 a z roku 1896, tento právní dualismus se používal až do roku 1950. Po celou dobu až do roku 1950 byly vytvářeny reformy zákoníků, jediným cílem těchto prací bylo vytvoření jednotného trestního řádu pro Československou republiku. V roce 1931 se podařilo kodifikovat zákon o trestním soudnictví nad mládeží č. 48/1931 Sb., kde bylo upraveno, že je zde možnost uložit vedle nebo místo trestu ochrannou výchovu nebo ochranný dozor.

V roce 1950 nahradil dosavadní dualismus trestní zákon, tento zákon již vychází ze systému monistického. Stejnou koncepci má i následující zákon z roku 1961, kdy oba tyto zákony mají společné, „že intenzita trestu musí odpovídat stupni nebezpečnosti pro společnost, přičemž osobnost pachatele je složkou této nebezpečnosti činu pro společnost. Nebezpečnost činu pro společnost tedy zahrnuje dvě nesourodé a někdy i protichůdné složky: Na jedné straně hlediska, která charakterizují čin sám, jeho škodlivost pro společnost, na druhé straně i hlediska, charakterizující pachatele, v důsledku kterých trest má být adekvátní nebezpečí recidivy, které od pachatele v budoucnu hrozí.“¹⁴

¹⁴ Císařová, D., Vanduchová, M., Nepřičetný pachatel. Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie., Praha: Institut pro další vzdělávání znalců, 1995, str. 74

Tyto dva zákony z roku 1950 a 1961 zavedly ochranná opatření, která byla pro osoby, pachatele, nepříčetné, se zmenšenou příčetností, alkoholiky a toxikomany.

Trestní zákon č.140/1961 a trestní řád 141/1961 byly na našem území platné až do roku 2009. Po celou dobu platnosti byly oba tyto zákony několikrát novelizované, ale v institutu ochranného léčení se neobjevily žádné výrazné změny. V těchto dvou kodifikacích bylo upraveno ochranné léčení následovně: trestní zákon říkal, že ochrannými opatřeními jsou – ochranné léčení, ochranná výchova a zabránění věci. Ochrannou výchovu bylo možné uložit pouze mladistvému. Dále bylo upraveno za jakých podmínek se ukládá ochranné léčení, kdy je soud povinen uložit ochranné léčení, mohl ho soud uložit vedle trestu a nebo při upuštění od potrestání. Ochranné léčení se vykonávalo převážně v léčebných zařízeních. Výkon ochranného léčení upravoval trestní řád, kde byl upraven postup soudu při ukládání do výkonu nebo při propuštění z výkonu ochranného léčení.

Nový trestní zákoník č. 40/2009 nabyl účinnosti ke dni 1.1.2009. Změnou oproti původnímu trestnímu zákoníku je zavedení dvouleté lhůty pro přezkoumání efektivnosti ochranného léčení. Také byl zaveden nový institut Zabezpečovací detence, tento institut je jeden z dalších druhů ochranných opatření. Nová úprava upravuje problematiku ochranného léčení, jeho ukládání a výkon, mnohem podrobněji.

3.3 Detenční ústavy v ČR

„Zabezpečovací detence se vykonává v zařízeních – ústavech se zvláštní ostrahou a s léčebnými, psychologickými, vzdělávacími, pedagogickými, rehabilitačními a činnostními programy (§100 odst. 4 TZ), které spravuje Vězeňská služba České republiky; nikoliv ministerstvo zdravotnictví, jak bylo v původních záměrech zvažováno.“¹⁵ Tato zařízení nejsou zdravotnického

¹⁵ Blatníková,Š. Problematika zabezpečovací detence., Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevence., 2010, s. 45

charakteru, zřizovatelem je Ministerstvo spravedlnosti. Na chovance působí terapeuticky a výchovně odborný personál. Jedním z mnoha důvodů, proč bylo nutné podpořit vznik detenčních ústavů, byla i možnost útěků deviantů z psychiatrických léčeben. Tomu by měly detenční ústavy zabránit.

V České republice jsou fungující detenční ústavy v Brně a Opavě, které zabezpečují 200 lůžek pro chovance. Brněnskému ústavu bych se ráda věnovala později. Detenční ústav v Opavě k dnešnímu dni nepřijal jediného chovance. Tento ústav zatím plní funkci věznic, z důvodu jejich přeplněnosti. Důvodů, proč je nízký počet chovanců v českých detenčních ústavech a tedy nízký počet uložení trestního opatření zabezpečovací detence, je jistě několik. Nemyslím si, že by to bylo tím, že zákon o výkonu zabezpečovací detence je v českém právním systému „novinkou“, ale možná neshoda, zda-li je možné nařídít zabezpečovací detenci osobám, kterým bylo uloženo ústavní ochranné léčení před účinností zákona o výkonu zabezpečovací detence. Možná dalším důvodem je, nevole soudců zvyknout si na možnost ukládání tohoto nového institutu ochranných opatření.

Další ústav ve Vidnavě mělo Ministerstvo spravedlnosti v plánu otevřít v roce 2011. Osobně si myslím, že další detenční ústav v současné době není třeba zřizovat. Nejen, že by to velmi finančně zatížilo Ministerstvo spravedlnosti, ale také, že tato instituce není skoro vůbec ještě využívána a ukládána a hlavně stále panují neshody, kterým osobám lze zabezpečovací detenci uložit.

3.4 Ústav pro výkon zabezpečovací detence Brno

Tento detenční ústav vznikl v již fungující Vazební věznici v Brně, která musela projít rozsáhlou rekonstrukcí, tzn., že došlo ke zrušení pavilonu, kde byla umístěna oddělení rehabilitační a následné lůžkové ošetrovací péče, došlo ke zrušení pavilonu, kde byla umístěna oddělení rehabilitační a následné lůžkové ošetrovací péče. „Fakticky zahájil ústav svoji činnost přijetím prvního chovance do výkonu zabezpečovací detence v březnu 2009. Ústav pro výkon zabezpečovací detence je umístěn do samostatného křídla objektu vězeňské nemocnice v Brně.

Ubytovací kapacita je rozložena do tří pater pavilonu, jedno další patro je určené k provádění terapií, návštěv, pohybových aktivit, vzdělávacích a dalších resocializačních programů. Součástí ústavu je i vnější areál, kde jsou hřiště, zahrada, dílna a vycházkový dvůr. Kapacita Ústavu pro výkon zabezpečovací detence v Brně je 48 lůžek, včetně čtyř lůžek určených pro ženy.¹⁶ K dnešnímu dni je ve výkonu zabezpečovací detence v Brně 20 chovanců.

Prvním chovancem tohoto ústavu v Brně je dnes již jednatřicetiletý muž, násilník, o jeho uložení rozhodl Krajský soud v Brně, s pobočkou ve Zlíně. Druhého chovance poslal do zabezpečovací detence Městský soud, poté co si dnes pětatřicetiletý muž odpykal trest odnětí svobody za vraždu své družky a poté měl nařízené ústavní ochranné léčení. Toto léčení však muž odmítal.

¹⁶ Výroční zpráva Vězeňské služby České republiky, Vazební věznice Brno za rok 2009: Dostupné na: http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/20/image/v%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%20za%20rok%202009.pdf(online, ze dne 21.3.2012)

4 Druhy ochranného léčení

Soud při uložení obligatorně nebo fakultativně ochranného léčení rozhodne i o druhu ochranného léčení s přihlédnutím ke spáchanému trestnému činu nebo činu jinak trestného, osobě pachatele, závěrům znaleckého posudku, zejména popsání charakteru duševní poruchy, zda-li pachatel jednal v nepřičetnosti nebo ve zmenšené nepřičetnosti.

4.1 Druhy ochranného léčení jsou

- a) psychiatrické léčení
- b) sexuologické léčení
- c) protialkoholní léčení
- d) protitoxikologické léčení

Soud může pachateli uložit samostatně jednotlivý druh ochranného léčení, ale stejně tak může uložit i v kombinaci, aby ochranné léčení dostalo svého účelu.

4.2 Psychiatrické ochranné léčení

Druh ochranného léčení psychiatrického, které se ukládá jako nejčastější druh, soud ukládá pachatelům trestného činu nebo činu jinak trestného v případě, že pachatel trpí duševní poruchou. Definice duševní poruchy je zakotvena v TZ a to konkrétně v §123: „Duševní poruchou se rozumí mimo duševní poruchy vyplývající z duševní nemoci i hluboká porucha vědomí, mentální retardace, těžká sociální porucha osobnosti nebo jiná těžká duševní nebo sexuologická odchylka.“ Duševní poruchu pachatele posuzuje znalec, který ve svém znaleckém posudku popisuje jeho duševní poruchu, nebezpečnost pro společnost a také výhledy do budoucna.

Pachatel, kterému je uložen tento druh ochranného léčení, je léčen nejen psychofarmaky, které slouží k tlumení duševní poruchy, ale zároveň působí na deprese, kritické momenty. Dále pak je pachatel léčen pomocí psychoterapie, která je vedena jak ošetřujícím lékařem a také psychologem oddělení, tato psychoterapie může mít formy: podpůrná, psychoedukační, individuální nebo skupinová. Cílem této léčby je možnost zařazení pachatele zpět do společnosti, aniž by byl pro ni nebezpečný.

4.3 Sexuologické ochranné léčení

Sexuologické ochranné léčení úzce souvisí s léčením psychiatrickým, tudíž se lze domnívat, že je to spíše podkategorie psychiatrického léčení. Pachatel, kterému se ukládá tento druh léčení, spáchal některý v trestných činu zakotvené v hlavě třetí TZ – trestné činy proti lidské důstojnosti jako např. trestný čin znásilnění, pohlavní zneužívání. Podmínkou pro uložení tohoto druhu je, že pachatel musí trpět sexuální poruchou. Soudy toto léčení ukládají na základě návrhů soudních znalců (psychologů, sexuologů). „Ochranné léčby sexuologické představují z celkového počtu vykonávaných léčeb zhruba jednu třetinu.“¹⁷

Léčba se skládá z několika forem, jako například z léčby biologické, tzn. farmakoterapie, z léčby psychologické a dále sociální opatření.

Pokud má pachatel ústavní sexuologickou ochrannou léčbu, je terapeuticky obtížně ovladatelný a společensky velmi nebezpečný, je dle zákona možná chirurgická kastrace pohlavních žláz.

4.4 Protialkoholní a protitoxikologické ochranné léčení

Tyto dvě formy ochranného léčení je možno popisovat společně, jelikož je společným faktorem spáchání trestného činy pod vlivem návykové látky.

¹⁷ Detence – dlouholetý problém. České vězeňství 3-4/2000 str. 24

Soudní ochranná léčba protialkoholní a protitoxikomanická je uložena pachateli na základě trestného činu spáchaného pod vlivem psychoaktivní látky nebo v souvislosti s jejím užíváním a také zároveň páchá trestné činy, aby si mohl tyto látky opatřit. Ochranné léčení je ukládáno soudem s motivem zajistit nápravu pachatele a ochranu společnosti.

Toto ochranné léčení bývá často neefektivní, jelikož úplná náprava pachatele pro něj znamená doživotní abstinenci. Pachatelé, kterým je tato léčba uložena, se po ukončení léčby často vrací do prostředí, ve kterém původně žili a je velmi pravděpodobné, že se ke svým návykům opět vrátí.

Samostatná abstinence bývá často doplňována psychofarmatiky k překonání somatických příznaků abstinence a také různými psychologickými terapiemi.

4.5 Ústavní a ambulantní forma ochranného léčení

Soud při ukládání ochranného léčení rozhoduje dle podmínek pro ukládání obligatorního nebo fakultativního ochranného léčení. Těmto podmínkám bych se ráda věnovala v kapitole č. 6 – Ukládání a nařízení ochranného léčení.

Dále má soud možnost uložit výkon ochranného léčení ústavní nebo ambulantní, při rozhodování, který z těchto dvou druhů uloží, vychází soud ze spáchaného trestného činu, osoby pachatele, jeho nebezpečnosti pro společnost, podle povahy nemoci atd., každý případ se musí posuzovat individuálně.

Ústavní forma výkonu ochranného léčení znamená větší zásah do osobní svobody jedince tak, že ochranné léčení je vykonáváno zpravidla v zařízení, tzn. psychiatrické léčebně nebo v jiném zdravotnickém zařízení anebo pokud pachatel vykonává nepodmíněný trest odnětí svobody, i ve zdravotnickém oddělení příslušné věznice.

„Vzhledem k tomu, že ústavní léčení je vždy spojeno s podstatným omezením osobní svobody léčeného a je radikálním zásahem do způsobu jeho

života, musí soud při ukládání této formy ochranného léčení pečlivě zvažovat jak povahu nemoci a léčebné možnosti, tak i povahu a závažnost trestné činnosti a povahu a závažnost nebezpečí, které do budoucna ze strany léčebné osoby hrozí zájmům chráněných trestním zákonem."¹⁸

Forma ambulantního léčení ponechává léčenou osobu na svobodě, tato osoba je však povinna podrobit se léčebnému režimu ve zdravotnickém zařízení, kam osoba dochází, pravidelně a v určených termínech.

Ambulantní forma lze uložit vzhledem k povaze choroby a léčebným možnostem a zda účel konkrétní léčby bude splněn při pobytu léčeného na svobodě. V zásadě je tato forma možná uložit ve všech případech ochranného léčení, pokud nebezpečí, které od pachatele hrozí nebo hrozilo, je odstraněno.

„Především jde nutno uvést prvotní zásadu, že s ohledem na to, že ochranné léčení ve formě ústavní představuje opatření týkající se omezení osobní svobody, jde o institut svou povahou výjimečný; má být nařízeno pouze tehdy, neexistuje-li jiná eventualita, jak omezit konkrétní obavu, pro kterou může být nařízeno. Tedy, zde platí princip subsidiarity ochranného léčení ve formě ústavní.

Ostatně, takový (subsidiarity) platí i u vazby, u jakékoli jiného omezení osobní svobody a i u omezení jakéhokoli základního práva či svobody, neboť základní právo či svobodu lze omezit jen v případě nezbytně nutném k zajištění legitimního cíle. Pokud lze dosáhnout legitimního cíle jinak než omezením základního práva či svobody, nelze základního práva či svobody omezit. v opačném případě vy se v podstatě legitimní cíl omezení základního práva či svobody vytratil."¹⁹

¹⁸ Šámal, P. a kol., Trestní zákoník I. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, s. 1032

¹⁹ Nález Ústavního soudu ČR. Sp.znI. ÚS 3654/10-2 (str. 1)

5 Účel ochranné léčby a zabezpečovací detence

5.1 Účel ochranné léčby

Pokud je pachateli uloženo ochranné léčení, tak je vedeno za účelem, aby se terapeuticky působilo na tohoto pachatele trestného činu nebo činu jinak trestného.

Osobám, kterým se ochranné léčení ukládá, jsou pachatelé, kteří jsou nebezpečné osoby pro společnost, spáchaly trestný čin nebo čin jinak trestný v nepřičetnosti, ve zmenšené nepřičetnosti atd. (dále viz kapitola č. 6), Takových to osob je pobyt na svobodě nebezpečný a proto je třeba zajistit ochranu společnosti umístněním takového pachatele do ústavního zdravotnického zařízení a nebo alespoň ambulantní léčbou ve zdravotnickém zařízení.

Dalším účelem ochranné léčby je ochrana společnosti před činy nebezpečnými pro společnost. Prostředkem ke splnění účelu ochranného léčení nemá být újma, nýbrž léčení, výchova pachatele a jeho znovu zapojení do společnosti. To znamená, že ochranné léčení má význam nejen pro ochranu společnosti před těmito osobami, ale také by mělo být na prospěch i těmto osobám samým, neboť je jim poskytnuta odborná lékařská pomoc.

S účelem ochranného léčení souvisí další vývoj výkonu ochranného léčení a to, pokud během dvou let není dosaženo účelu ochranného léčení, bude tento výkon na návrh dle zprávy o vývoji výkonu ochranného léčení, prodloužen rozhodnutím soudu. Na druhou stranu, pokud bylo účelu ochranného léčení dosaženo dříve než před uplynutím lhůty dvou let, může být výkon rozhodnutím soudu ukončen. Upuštěno od výkonu ochranného léčení lze za podmínek, že bylo účelu ochranné léčby dosaženo ještě před zahájením samotného výkonu ochranného léčení.

5.2 Zabezpečovací detence

Jedná se o nové ochranné opatření, které bylo zavedeno schválením speciálního zákona č. 129/2008 o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů s cílem zavést do našeho právního řádu dosud chybějící nové ochranné opatření, tento zákon schválil Parlament při prvním čtení dne 31.10.2007. „Tento institut má být určen pro nebezpečné agresivní a sexuální delikventy, kteří léčbu maří, odmítají nebo ji nejsou schopni vůbec absolvovat.“²⁰ Detence závažně zasahuje do základních lidských práv, a proto její uložení je omezeno na pachatele, kteří nejsou pro svou nepřičetnost trestně odpovědní, závažných trestných činů, tzn. pachatele zločinu, zvláště závažného zločinu a také pachatele, kteří se dopustili zvláště závažné recidivy.

„Základní podmínkou pro uložení zabezpečovací detence je nepříznivá prognóza budoucího chování pachatele spojená s neúčinností ochranného léčení. Uložení zabezpečovací detence je podmíněno tím, že nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení vedlo k dostatečné ochraně společnosti.“²¹

Zabezpečovací detence je ochranné opatření, které má vyřešit letitý problém s výkonem ústavní ochranné léčby, některých zvláště nebezpečných pachatelů trestných činů, toto léčení probíhalo v psychiatrických léčebnách, zabezpečovací detence se pachateli ukládá samostatně, může být vedle trestu, ale i při upuštění od potrestání.

Soud může dodatečně své rozhodnutí změnit a zabezpečovací detenci změnit na ústavní ochranné léčení, za podmínky, že pominuly důvody, ze kterých byla osobě uložena. O této změně rozhoduje usnesením ve veřejném zasedání příslušný okresní soud, v jehož obvodu je ústav pro výkon zabezpečovací detence.

²⁰ Zvěřina, J., Břichcín, D., Co lze očekávat od zabezpečovací detence?. Psychiatrie pro praxi, 9/2008, str. 17

²¹ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P., a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 500

Soud také může před započtením s výkonem zabezpečovací detence od jejího výkonu opustit, aby se tak stalo, musely by pominout okolnosti, pro které byla uložena. Pod pojmem okolnosti se skrývají důvody, které vedly na podkladě znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, k uložení zabezpečovací detence. Pominutí těchto důvodů znamená např. že vývojem, resp. léčbou, duševní poruchy pominula nebezpečnost pachatele při pobytu na svobodě, i když duševní porucha stále trvá. I tyto okolnosti musí být zjištěny znaleckým posudkem, z oboru zdravotnictví, z odvětví psychiatrie, protože soud při rozhodování o upuštění od výkonu zabezpečovací detence musí z tohoto znaleckého posudku vycházet.

Výkon se provádí v ústavu, kde zvláštní ostrahu zajišťuje Vězeňská služba, na chovance těchto ústavů se uplatňují léčebné, psychologické, vzdělávací, pedagogické, rehabilitační a činnostní programy, také Vězeňská služba může spolupracovat s církevními, náboženskými společnostmi. Ve výkonu jsou muži a ženy od sebe odděleny, chovanci mladší 19 let od dospělých a také se oddělují chovanci s duševní poruchou od jiných chovanců.

„Dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu zabezpečovací detence vykonává krajské státní zastupitelství, v jehož obvodu se zabezpečovací detence vykonává.“²²

5.2.1 Účel zabezpečovací detence

Hlavním účelem zabezpečovací detence je zajištění nebezpečných osob, pachatelů trestného činu nebo činu jinak trestného, jejich izolace od společnosti ve speciálním zařízení, tzv. ústavu. Dalším účelem i terapeutické a výchovné působení na osobu, která je ve výkonu zabezpečovací detence.

„Záměrem v rámci pobytu je také motivovat a připravovat osoby zde umístěné k zahájení případné terapie v ústavním ochranném léčení. Tedy –

²² § 40 zákona č. 129/2009 Sb., o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

směřovat je k náhledu a zamyšlení nad svými postoji a vzorci chování a usilovat o jejich změnu, případně aby získal náhled (uvědomil si) svou nebezpečnost pro společnost.²³ Mělo by se vhodně působit na pachatele trestných činů ve výkonu zabezpečovací detence a stimulovat je k tomu, aby přemýšleli nad svými postoji a usilovali o změnu. Cílem je, aby si takováto osoba uvědomila svoji odchylku a škodlivost pro společnost, naučil se s ní žít a snažil se ve své léčbě v rámci ústavního ochranného léčení. Pokud je později úspěšné i ústavní ochranné léčení, které bylo přeměno ze zabezpečovací důvody, jelikož pominuly důvody, pro které byla detence pachateli uložena, může dojít ke změně na ambulantní léčení vykonávané na svobodě.

5.2.2 Rozdíl ochranného léčení a zabezpečovací detence

Toto opatření v podobě zabezpečovací detence je subsidiární k ochrannému léčení. Prvním rozdílem mezi těmito dvěma institucemi je trestný čin. Ochranné léčení není omezeno na trestný čin, kdežto zabezpečovací detence, její uložení je omezeno tím, že se musí jednat o zvláště závažný zločin nebo zvláště závažné recidivy.

Druhým rozdílem je ve výkonu těchto opatření. Zabezpečovací detence je vykonávána v ústavu, kde zvláštní ostrahu zajišťuje Vězeňská služba, na chovance těchto ústavů se uplatňují léčebné, psychologické, vzdělávací, pedagogické, rehabilitační a činnostní programy. Samostatný výkon zabezpečovací detence je upraven zákonem č. 129/2008 o výkonu zabezpečovací detence a také v trestním řádu, zatímco ochranné léčení žádnou samostatnou právní úpravu nemá.

Dalším rozdílem je v délce trvání výkonu těchto uložených opatření. U ochranné léčení se musí každé dva roky zkoumat jeho zákonnost, zatímco zabezpečovací detence trvá do té doby, do kdy to vyžaduje ochrana společnosti.

²³ Blatníková, Š. Problematika zabezpečovací detence., Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevence., 2010, s. 45

6 Trestněprávní charakteristika pachatelů

Již při hodnocení povahy a závažnosti trestného činu je třeba vzít v úvahu i znaky charakterizující osobu pachatele. Musí se také zohlednit možnost nápravy tohoto pachatele, což se odráží především v jeho dosavadním způsobu života, k jeho postoji k uložené léčbě.

6.1 Pachatel, kterému se uloží ochranné léčení

Ohledně kategorizace osoby pachatele, které je možné uložit ochranné léčení, s tím úzce souvisí forma uložení a to, zda-li se ochranné léčení ukládá obligatorně a nebo fakultativně.

Za prvé se obligatorně ochranné léčení ukládá, jestliže osoba pachatele není pro nepřičetnost trestně odpovědná, zároveň aby soud mohl ochranné léčení uložit, musí být splněny tyto podmínky:

- a) jedná se o pachatele činu jinak trestného
- b) jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, což znamená, že ohrožuje zejména svoji rodinu, okolí, majetek (toto vše je třeba posoudit u každého pachatele individuálně na základě posudku znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie)

Pobyt nebezpečný na svobodě je také třeba prokázat a to tím, že musí jít o hrozbu závažnějšího útoku na zájmy, které jsou chráněné trestním zákonem, v době, kdy soud o uložení ochranného léčení rozhoduje.

Za druhé se obligatorně ochranné léčení ukládá pachateli, který spáchal trestný čin ve stavu zmenšené přičetnosti, a to v případě že má soud za to, že by vzhledem ke zdravotnímu stavu uložení ochranného léčení bylo možno dosáhnout účelu trestu i trestem kratšího trvání. To znamená, že v tomto případě ochranné

lčení doplňuje nebo nahrazuje zkrácený trest. Předpokladem je, že pachatel jednal ve zmenšené přičetnosti, ale tuto zmenšenou přičetnost si nepřivodil pachatel sám ani z nedbalosti vlivem návykové látky.

Ve třetím případě a okruh pachatelů, kterým se ukládá ochranné léčení, je pachatel, který spáchal trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou (nemusí jít o zmenšenou přičetnost). Zde se ochranné léčení může uložit obligatorně nebo fakultativně. V obligatorní formě uložení ochranného léčení, se uloží pachateli, jestli má soud za to, že toto léčení zajistí nápravu pachatele i ochranu společnosti lépe než trest, zákon v tomto případě dává možnost i upuštění od uložení trestu, v případě, že ochranné léčení uloží. Jde např. o pachatele, u kterého se dle znaleckého posudku spíše očekává zhoršení duševního stavu v případě uložení trestu odnětí svobody.

Fakultativně ve třetím okruhu pachatelů, lze ochranné léčení uložit pachateli, pokud je zároveň jeho pobyt na svobodě nebezpečný.

Čtvrtý okruh pachatelů, jsou pachatelé, kteří zneužívají návykovou látku, fakultativně jim soud může uložit ochranné léčení, pokud tento pachatel spáchal trestný čin pod vlivem návykové látky nebo v souvislosti s jejím zneužíváním, jako např. že spáchal trestný čin krádeže za účelem opatření si návykové látky. To, že jednal pachatel pod vlivem návykové látky, ještě neznamená, že jednal ve stavu nepřičetnosti. Zneužívání návykové látky není jednorázová záležitost, musí jít i zneužívání trvalého rázu, musí jít o takové požívání, které má chorobné návyky. V tomto případě se jedná o ochranné protialkoholní nebo protitoxikologické léčení, soud ho avšak nemusí uložit, pokud je zřejmé, že jeho účelu nelze dosáhnout.

6.2 Pachatel, kterému se uloží zabezpečovací detence

Úkolem zabezpečovací detence je chránit společnost před pachateli zvláště závažných trestných činů, jejichž duševní stav způsobil toto protiprávní jednání.

Nebezpečnost pro společnost je společné heslo okruhu pachatelů, kterým se zabezpečovací detence ukládá. Obecně lze říci, že pachatel, kterému lze uložit zabezpečovací detenci je nespolupracující osoba, sociálně obtížně adaptovatelná, nepodrobivší a agresivní, která odmítá nebo dokonce sabotuje ochranné léčení. Dále se může jednat o osoby, jejichž duševní porucha je spíše až nemožná.

Zabezpečovací detence se ukládá zvláště nebezpečným osobám, u kterých nelze očekávat, že by uložené ochranné léčení ochraňovalo dostatečně společnost. Za těchto podmínek se zabezpečovací detence ukládá pachateli dle §100 zákona o výkonu zabezpečovací detence a to:

- a) pachateli činu jinak trestného, který by naplňoval znaky zvláště závažného zločinu, který není pro nepřítomnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný
- b) pachateli, který spáchal zločin ve stavu vyvolaném duševní poruchou, pokud má soud za to, že zabezpečovací detence zajistí ochranu společnosti lépe než uložení trestu nebo pokud je jeho pobyt na svobodě nebezpečný
- c) pachateli, který se oddává zneužívání návykové látky a znovu spáchal zvláště závažný zločin, i přestože již byl odsouzen k nepodmíněnému trestu odnětí svobody pro zvláště závažný zločin pod vlivem návykové látky.

Nebezpečnost pobytu pachatele na svobodě, lze vyvozovat z jednání, které vykazuje znaky trestného činu nebo činu jinak trestného, ale také musí být zjišťován stupeň duševní poruchy pachatele, aby se dalo usoudit, zda-li je zde možnost opakování jeho protiprávního jednání. Pobyt tedy tohoto pachatele v budoucnu musí být nebezpečný pro zájmy chráněné trestním zákonem. To vše se posuzuje na základě chování pachatele, jeho povahy a jeho duševní poruchy.

7 Ukládání a nařízení ochranného léčení

Kdy soud ochranné léčení pachateli uloží je zakotveno v TZ, konkrétně v §99. Jsou zde ustanoveny obligatorní a fakultativní podmínky pro uložení ochranného léčení.

Právní úpravu samotného výkonu ochranného léčení nalezneme, jak již bylo výše zmíněno, v zákoně č. 141/1961 Sb. trestní řád (dále ve zkratce jen TR), i tento zákon prošel několika postupnými novelizacemi. Konkrétně úpravu nalezneme v Oddíle sedmém TR – Výkon ochranného léčení a zabezpečovací detence, § 351-353.

7.1 Obligatorní uložení ochranného léčení

V obligatorním způsobu ukládání ochranné léčení může soud uložit dle ustanovení § 99 odst. 1 trestního zákoníku: „Soud uloží ochranné léčení v případě uvedeném v § 40 odst.2 a § 47 odst.1 nebo jestliže pachatel činu jinak trestného není pro nepřičetnost trestně odpovědný a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný.“ Z tohoto ustanovení lze odvodit, že smyslem je hlavně působení na osoby, pachatele, které se dopustily trestného činu nebo činu jinak trestného, protože lze předpokládat, že pachatel pokud je nepřičetný je většinou i nebezpečný pro společnost, to znamená, že se společnost před touto osobou musí chránit.

Podmínky pro obligatorní uložení ochranného léčení musí být splněny a to hlavně, že pachatel v době spáchání trestného činu (u mladistvého v době spáchání provinění) byl nepřičetný, to znamená, že se dopustil činu jinak trestného pod vlivem duševní choroby. Nepřičetnost se posuzuje podle znaleckého posudku z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, kdy posuzují zda-li jeho ovládací a rozpoznávací schopnosti byly vymizelé v době spáchání činu jinak trestného; pro nepřičetnost stačí, pokud chybí jedna tato uvedená schopnost v době spáchání činu jinak trestného.

Další osobou, u které se ukládá obligatorně ochranné léčení, je osoba, pachatel, který spáchal trestný čin ve zmenšené přičetnosti, což znamená, že jeho rozpoznávací nebo ovládací schopnosti jsou na zmenšené anebo spáchal trestný čin ve stavu vyvolaném duševní poruchou. Soud za splnění těchto podmínek uloží obligatorně ochranné léčení, pokud dospěje k závěru dle znaleckého posudku, že ochranné léčení více zajistí nápravu pachatele než potrestání. Musí být také splněné, že pachatel si zmenšenou nepřičetnost nepřivodil sám, to znamená, že si ji nepřivodil ani z nedbalosti pod vlivem návykové látky.

Další možností je, že soud uloží obligatorně ochranné léčení pachateli, který spáchal trestný čin ve zmenšené přičetnosti, přitom si tuto nepřičetnost nepřivodil ani z nedbalosti vlivem návykové látky, kdy soud sníží trest odnětí svobody pod dolní hranici trestní sazby, kdy soud přihlédne ke zdravotnímu stavu pachatele a má za to, že by bylo možné za tohoto současného uložení ochranného léčení dosáhnout jeho nápravy i kratším trestem.

7.2 Fakultativní uložení ochranného léčení

Fakultativní uložení ochranného léčení, kdy soud může uložit ochranné léčení touto formou se řídí podle § 99 odst. 2 trestního zákona a to: „jestliže pachatel trestný čin spáchal ve stavu vyvolaném duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný, nebo pachatel, který zneužívá návykovou látku, spáchal trestný čin pod jejím vlivem nebo v souvislosti s jejím zneužíváním; ochranné léčení však neuloží, je-li vzhledem k osobě pachatele zřejmé, že jeho účelu nelze dosáhnout.“

Základní podmínkou pro uložení ochranného léčení je zde v obou případech osoby pachatele spáchání trestného činu (u mladistvého provinění) a návykové látky. Mezi trestným činem a návykovou látkou musí být příčinný vztah. Pachatel nemusí být v době činu pod vlivem návykové látky, ale může trestnou činnost konat jako následek jejího zneužíváním tím, např. že si pachatel trestnou činností obstarává finanční prostředky pro obstarání návykové látky.

Zneužívání návykové látky znamená, pokud se jí osoba oddává a požívání návykové látky má za následek chorobného návyku, i toto, zda-li je a nebo byl pachatel pod vlivem návykové látky, a nebo jestli je na návykové látce závislý, je součástí znaleckého posudku, kam se musí uvést, zda-li lze dosáhnout účelu ochranného léčení. Pokud osoba, která zneužívá návykové látky, nespolupracuje, dá se očekávat, že nelze dosáhnout účelu ochranného léčení a v tom případě se této osobě ochranné léčení neuloží.

Soud může ochranné léčení uložit vedle trestu nebo při upuštění od potrestání.

7.3 Změna formy ochranného léčení

Změna ochranného léčení, ke které může dojít v průběhu výkonu ochranného léčení, se řídí dle ustanovení § 351 a v TZ a to: „ O změně způsobu výkonu ochranného léčení na návrh zdravotnického zařízení, státního zástupce nebo osoby, na níž se vykonává ochranné osoby, a nebo i bez takového návrhu rozhoduje ve veřejném zasedání okresní soud, v jehož obvodu je zdravotnické zařízení, ve kterém se ochranné léčení vykonává; tento soud rozhoduje na návrh zdravotnického zařízení nebo státního zástupce i o změně ústavního ochranného léčení na zabezpečovací detenci. Ústavní léčení může za podmínek stanovených v trestním zákoníku soud změnit na zabezpečovací detenci, jestliže na základě návrhu nebo zprávy zdravotnického zařízení, ve kterých popíše průběh a výsledky dosavadního léčení, vykonávané ochranné léčení nevedlo ke splnění jeho účelu pro chování osoby, na níž se ochranné léčení vykonává, a tuto přeměnu vyžaduje účinná ochrana společnosti a nutnost působení na osobu, na níž se ochranné léčení vykonává, prostředky zabezpečovací detence.“

Toto ustanovení § 351 O změně výkonu ochranného léčení se plně uplatní i v řízení v trestních věcech mladistvých, jelikož zákon o soudnictví ve věcech mládeže speciální ustanovení o změně nemá, nýbrž na tato ustanovení v trestním řádu odkazuje.

O změně způsobu výkonu ochranného léčení rozhoduje senát, resp. samosoudce ve veřejném zasedání, usnesením. Proti tomuto usnesení je možno podat stížnost a tuto stížnost mohou podat osoby dle § 142 trestního řádu, jen ve prospěch léčené osoby, podaná stížnost má odkladný účinek vůči právní moc a vykonatelnost usnesení.

Další možná změna formy výkonu ochranného léčení je možné a to změna z ústavní formy výkonu ochranného léčení na formu ambulantní a naopak. I v tomto případě rozhodnutí o změny formy výkonu ochranného léčení je příslušný okresní soud, v jehož obvodu je zdravotnické zařízení, popř. věznice, kde odsouzený vykonává výkon trestu odnětí svobody a zároveň ústavní ochranné léčení.

„Ochranné léčení v ústavní formě je mimořádně závažným omezením osobní svobody, které někdy může znamenat větší újmu než nepodmíněný trest odnětí svobody, a to zejména díky neurčitosti svého trvání. Proto je třeba zjišťovat podmínky pro uložení ochranného léčení v ústavní formě s mimořádnou pečlivostí. Jelikož právě hrozba nebezpečí ze strany pachatele je hlavní skutečností, která tento závažný zásah do jeho základních práv opravňuje, je zřejmé, že mezi těmito dvěma zájmy musí existovat určitě proporcionalita; tedy čím vyšší nebezpečí ze strany nepřičetné osoby hrozí, tím vyšší možnost omezení její svobody.

Přestože intenzita ochranného léčení není prvořadě určena stupněm nebezpečnosti činu jinak trestného pro společnost, nýbrž potřebou léčby, jistá závislost mezi spáchaným činem a intenzitou ochranného léčení je žádoucí. Např. uložení ochranného léčení v ústavní formě je na místě zejména v těch případech, kdy nepřičetná osoba spáchá čin jinak trestný, za který by v případě její trestní odpovědnosti bylo zřejmě nutno uložit nepodmíněný trest odnětí svobody.

Naopak u nepřičetné osoby, která spáchala čin jinak trestný, který by její trestní odpovědnosti byl zřejmě posouzen jako trestný čin, jehož typová i

konkrétní nebezpečnost pro společnost je nižší, a bylo by tedy na místě uložení alternativního trestu, nespojeného s přímým omezením na svobodě, je možno uložit ochranné léčení v ústavní formě spíše ve výjimečných případech, které jsou odůvodněny konkrétními skutkovými okolnostmi.²⁴

7.4 Délka výkonu ochranného léčení

Nový trestní zákoník, na rozdíl od dřívějšího zákoníku, tzn. zákona č. 140/1960 Sb., stanovuje, že ochranné léčení potrvá, pokud nesplní svůj účel, avšak nejdéle dva roky. Z toho vyplývá, že ochranné léčení se předem neukládá na určitou dobu, ale bude trvat tak dlouho, dokud nesplní svůj účel, pro které bylo ochranné léčení uloženo.

Pokud ochranné léčení není ukončeno v prvním období výkonu dvou let, musí soud rozhodnout na návrh před ukončením této doby o jeho dalším trvání a to opět na dva roky, toto rozhodnutí se může několikrát opakovat, každé opakování rozhodnutí, tzn. prodloužení doby výkonu ochranného léčení je na dva roky. Návrh o prodloužení podává zdravotnické zařízení (popř. věznice), státní zástupce a nebo osoba, která je ve výkonu ochranného léčení. Naopak, pokud soud o prodloužení nerozhodne, musí rozhodnout o propuštění z výkonu ochranného léčení.

Zdravotnické zařízení má povinnost podle §353 odst. 1 trestního řádu podat návrh na prodloužení nejméně dva měsíce před uplynutím lhůty dvou let od začátku výkonu ochranného léčení. V tomto návrhu zdravotnické zařízení musí popsat průběh léčby, její výsledky a také uvést důvody, ze kterých žádá prodloužení. Soud se ve svém rozhodnutí nemůže rozhodovat pouze na základě důvodů z návrhu, ale musí zkoumat skutečný stav a k tomu je zapotřebí nového znaleckého posudku, na základě něhož soud posuzuje, zda-li je nutné ve výkonu ochranného léčení pokračovat.

²⁴Nález Ústavního soudu, IV.ÚS 502/02, (SR 1/2005 str. 9)

7.5 Znalecký posudek, soudní znalec

Rozhodnutí soudu o obligatorním nebo fakultativním uložení ochranného léčení se zakládá na podkladu znaleckého posudku. Je nutno doplnit, že tento znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie je pouze podkladem pro rozhodnutí, rozhodnutí soudu se nezakládá na závěru znaleckého posudku, nýbrž je to rozhodnutí právní po zjištění skutkového stavu věci.

Znalecký posudek z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie by měl být zpracován již v přípravném řízení, jelikož v této fázi trestního řízení je již zjištěn trestný čin i jaká konkrétní osoba ho spáchala a proti této osobě bylo již trestní řízení zahájeno. Aby se mohlo konstatovat, že byl protiprávním jednáním spáchán trestný čin, musí pachatel být v době spáchání příčetný, právě tuto příčetnost posoudí příslušný soudní znalec z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie, tento soudní znalec je zapsán pod příslušným soudem.

Soudní znalec je za účelem přezkumu duševního stavu pachatele, obviněného, v době spáchání trestného činu příbrán orgány činnými v trestním řízení. Tento přezkum lze realizovat buď ambulantně nebo ve specializovaném zdravotnickém ústavu, kam je po dobu dvou měsíců obviněný umístěn.

Při přibírání znalce za účelem vypracování znaleckého posudku na osobu pachatele trestného činu, je třeba pečlivá volba s ohledem na osobu pachatele a k charakteru způsobu provedení trestného činu. K tomu, aby bylo možno kompletně říci, zda-li pachatel trpěl v době spáchání trestného činu duševní poruchou a zároveň určit její vliv na život pachatele a hlavně nebezpečnost pro společnost, k tomu je kvalifikován pouze psychiatr.

7.6 Výkon ochranného léčení

Jak již bylo výše uvedeno, soud může na základě znaleckého posudku, kde je popsána povaha duševní nemoci nebo poruchy, nebo závislost na návykových

látkách, uložit ochranné léčení ve formě ambulantní nebo ústavní. Výkon ochranného léčení nařizuje předseda senátu zdravotnického zařízení, ve kterém má být zajištěn výkon ochranného léčení. Ve věznici se vykonává ochranné léčení na nařízení předsedy senátu, za podmínky, že ochranné léčení bylo uloženo vedle trestu odnětí svobody a ve věznici jsou právě tyto podmínky pro výkon léčení. Je-li pobyt osoby, u které bylo ochranné léčení uloženo, pro své okolí a společnost nebezpečný, nařídí předseda senátu dodání této osoby do zdravotnického zařízení, v opačném případě má osoba do nastoupení dostatek času na zařízení svých záležitostí. Předseda požádá příslušné zdravotní zařízení, kde se vykonává ochranná léčba, by zařízení oznámilo, kdy bylo s výkonem započato. výkonu ochranného léčení

Výkon ochranného léčení, který byl uložen před 1.1.2009, tedy před účinností zákona č. 121/2008 Sb. o výkonu zabezpečovací detence a změně některých souvisejících předpisů, se dokončí podle stávajících předpisů, tzn. předpisů, za kterých bylo ochranné léčení uloženo.

Ochranné léčení se ukládá a vykonává ve formě ambulantní nebo ústavní ve zdravotnických (léčebných) zařízeních, při výkonu ústavního léčení je toto zařízení zpravidla psychiatrická léčebna. Příslušnost tohoto zařízení se řídí podle bydliště nebo pobytovou osobu, které byl výkon ochranného léčení uložen.

Pokud se ústavní ochranné léčení uložilo vedle trestu odnětí svobody, zpravidla se vykonává po nástupu výkonu trestu ve věznici. Jestliže tento výkon ve věznici po nástupu trestu odnětí svobody není možný, pak se vykoná nejprve výkon ochranného léčení ve zdravotnickém zařízení před nástupem výkonu trestu odnětí svobody, pokud se tak zajistí splnění účelu výkonu. V opačném případě se výkon ochranného léčení vykonává až to výkonu nebo jiným způsobem ukončení trestu odnětí svobody.

„Ambulantní ochranné léčení se vykonává zpravidla po nástupu výkonu trestu odnětí svobody ve věznici. Jestliže výkon ambulantního ochranného léčení

ve věznicích nelze uskutečnit, vykoná se až po výkonu trestu odnětí svobody. Nepostačí-li délka výkonu trestu odnětí svobody ve věznicích ke splnění účelu ochranného léčení, soud může rozhodnout o jeho pokračování ve zdravotnickém zařízení poskytujícím ústavní nebo ambulantní péči.²⁵

V případě, že je nezbytné za vzniklých podmínek přeměnit ústavní ochranné léčení na ambulantní a opačně, tak o této změně rozhodně opětovně soud. Zároveň může soud ochranné léčení v ústavní formě výkonu přeměnit na výkon zabezpečovací detence dle § 100 odst. 1 trestního zákoníku.

7.7 Nařízení výkonu ochranného léčení

Právní úpravu samotného výkonu ochranného léčení nalezneme, jak již bylo výše zmíněno, v zákoně č. 141/1961 Sb. trestní řád (dále ve zkratce jen TR), i tento zákon prošel několika postupnými novelizacemi. Konkrétně úpravu nalezneme v Oddíle sedmém TR – Výkon ochranného léčení a zabezpečovací detence, § 351-353.

„Získání, resp. upevnění tzv. náhledu obviněného na ochranné léčení ukládanému mu podle §72 odst. 2 písm. B tr. zák., tzn., uvědomění si potřeby se léčit a mít zájem na jeho kladném výsledku, je jedním z cílů takového léčení, jehož součástí je i psychické působení na osobu léčeného. Skutečnost, že obviněný tento náhled nemá, může být proto důvodem pro neuložení ochranného léčení podle §72 odst. 2 písm. B tr. zák., je-li vzhledem k osobě obviněného zřejmé, že jej nemůže získat ani průběhu léčení a že z tohoto důvodu je vyloučeno, aby léčení splnilo svůj účel.

Pachateli, jemuž nebylo z uvedených důvodů uloženo ochranné léčení podle §72 odst. 2 písm. B) tr.zák, který však závažný trestný čin spáchal ve stavu zmenšené přičetnosti vyvolané požitím návykové látky a jehož pobyt na svobodě je nebezpečný, neboť vzhledem k závislosti na návykových látkách z jeho strany

²⁵ Šámal, P. a kol., Trestní zákoník II. Komentář. 1. vydání, Praha: C. H. BECK, 2009, s.2546-2547

hrozí opakování závažné trestné činnosti, je nutno uložit ochranné léčení psychiatrické podle §72 odst. 2 písm. A) tr.zák.²⁶

Výkon ochranného léčení nastupuje po řádném rozhodnutí soudu a je nařízen zdravotnickému zařízení jakmile se rozhodnutí o jeho uložení stalo pravomocným(tzn. že výkon je nařízen např. psychiatrické léčebně, ne odsouzenému, kterému bylo uloženo ochranné léčení). Nařizuje předseda senátu, který vydal toto rozhodnutí.

Nastane-li situace, že je ochranné léčení uloženo vedle nepodmíněného trestu odnětí svobody a ve věznici, kde by měl odsouzený vykonávat trest odnětí svobody, může předseda senátu nařídit, aby ochranné léčení bylo vykonáváno již během výkonu trestu odnětí svobody. Ke každému nařízení výkonu je povinnost předsedy soudu přiložit znalecký posudek, opis protokolu o výsledku znalce, opis lékařské zprávy o zdravotním stavu odsouzeného, byly-li v průběhu trestního řízení tyto dokumenty opatřeny. Tyto dokumenty slouží potřebám zdravotnickému zařízení, v němž je nařízen výkon ochranného léčení.

Pokud před zahájením výkonu ochranného léčení nebylo od výkonu upuštěno nebo v jeho průběhu nebyl odsouzený z jeho výkonu propuštěn a nebo nebyl výkon ukončen, podává zdravotnické zařízení, kde je výkon realizován, zprávu o dosaženém výsledku ochranného léčení dva měsíce před předpokládaným ukončením výkonu okresnímu soudu, v jehož obvodu je zdravotnické zařízení, (popř. věznice, pokud je výkon ochranného léčení souběžně s výkonem trestu odnětí svobody). Na základě této zprávy rozhodne soud buďto o ukončení výkonu ochranného léčení, jestliže ze zprávy vyplývá, že bylo dosaženo účelu ochranného léčení anebo naopak výkon prodlouží.

Soudu, který nařídil výkon ochranného léčení příslušnému zdravotnickému zařízení, musí právě toto zdravotnické zařízení oznámit, kdy s výkonem

²⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ČR. Sp.zn. 2 To 12/90, 2 To 9/90 (str. 1)

ochranného léčení započalo. Zdravotnické zařízení také musí soudu neprodleně oznámit, pokud pominuly důvody k trvání ochranného léčení.

7.8 Upuštění od výkonu ochranného léčení

Soud může rozhodnout o upuštění od výkonu ochranného léčení před jeho započtením, rozhodne o tom soud, který ochranné léčení uložil a to ve veřejném zasedání na návrh státního zástupce nebo obviněného, anebo i bez návrhu.

Důvodem, na základě kterého může soud rozhodnout o upuštění od výkonu ochranného léčení, je skutečnost, že před započtením výkonu ochranného léčení (v obou možných formách – ambulantním i ústavním) pominuly okolnosti, za nichž bylo ochranné léčení uloženo. Např. touto okolností může být, že se změnil zdravotní stav obviněného, případně jeho sociální poměry a jiné. Tyto změny zdravotního stavu se zjišťují novým znaleckým posudkem z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie. O upuštění se může rozhodnout pouze před započtením výkonu ochranného léčení, nikoliv, když byl výkon již zahájen, v takovém případě je možné pouze propuštění z výkonu ochranného léčení viz kapitola 7.9.

Ustanovení o upuštění od výkonu ochranného léčení, které nalezneme v § 352 trestního řádu, se uplatní i v řízení v trestních věcech mladistvých, jelikož zákon o soudnictví ve věcech mládeže speciální ustanovení o upuštění nemá, tudíž na §352 trestního řádu odkazuje.

O upuštění z výkonu ochranného léčení rozhoduje příslušný soud (senát nebo samosoudce), který ochranné léčení v prvním stupni uložil, rozhoduje formou usnesením ve veřejném zasedání.

7.9 Propuštění a ukončení ochranného léčení

Ve své podstatě propuštění a ukončení z výkonu ochranného léčení se jedná o to samé, jelikož v obou případech je výkon ochranného léčení ukončen. Právní úprava propuštění a ukončení je v ustanovení § 353 trestního řádu.

Návrh na propuštění z výkonu ochranného léčení podává zdravotnické zařízení, kde pachatel vykonává ochranné léčení, v případě, že léčbou bylo dosaženo jeho účelu. Zdravotnické zařízení podává návrh k okresnímu soudu, v jehož obvodu sídlí zdravotnické zařízení, kde je výkon ochranného léčení pachatele prováděn. Pokud není možné účelu ochranného léčení dosáhnout, podá návrh zdravotnické zařízení podle § 99 odst. 6 trestního zákona na jeho ukončení. V návrhu musí být popsán průběh a výsledky ochranného léčení a uvede důvody navrhovaného postupu, včetně návrhu na případné uložení dohledu nad chováním osoby, na níž je vykonáváno ochranné léčení.

O tomto návrhu o ukončení, propuštění, o dohledu nad chováním osoby rozhodne okresní soud ve veřejném zasedání, v jehož obvodu se ochranné léčení vykonává, proti rozhodnutí se může podat přípustná stížnost, která má odkladný účinek.

7.10 Dohled po propuštění z výkonu ochranného léčení

Ačkoliv účelem ochranného léčení je působení na odsouzeného a v budoucím životě eliminovat u jeho osoby páčání trestné činnosti, v praxi se však objevují případy, kdy hrozí, že odsouzený po propuštění z výkonu ochranného léčení bude znovu páchat trestnou činnost. Pro tento případ může soud uložit v rámci svého rozhodnutí o propuštění z výkonu ochranného léčení tzv. dohled nad chováním odsouzeného. Samotný dohled je upraven v § 49 – 51 trestního zákoníku, kdy pod pojmem dohled se rozumí pravidelný osobní kontakt odsouzeného s úředníkem Probační a mediační služby. Tento dohled a spolupráce mezi odsouzeného a úředníka trvá ve zkušební době, spolu vytváří probační tým, kdy plní dodržování podmínek, na základě kterých byl odsouzen propuštěný, tyto podmínky pachateli uložil soud.

Dobu dohledu může soud stanovit až na 5 let. Účelem dohledu je pomoci pachateli, aby se zařadil zpět do společnosti a zároveň, aby probační úředník sledoval a kontroloval chování pachatele po propuštění z výkonu ochranného

léčení, či jeho ukončení, s cílem ochrany společnosti a hlavně působit na pachatele tak, aby se snížilo riziko jeho recidivy v páchání trestné činnosti.

V případě, že by pachatel svým jednáním porušoval stanovený dohled nad jeho chování po propuštění nebo ukončení výkonu ochranného léčení, tak se svým jednáním dopouští trestného činu maření úředního rozhodnutí, kde se možnost potrestání trestem odnětí svobody až na tři léta.

8 Ochranné léčení u mládeže

8.1 Právní úprava a základní pojmy

Již v období Rakouska- Uherska se objevila myšlenka komplexně zkodifikovat trestní právo mládeže. A však tyto myšlenky a návrhy nebyly přijaty, až do roku 1931, kdy byl přijat zákon č. 48/1931 Sb. o trestním soudnictví nad mládeží, který vycházel z mínění, že zločinnosti mládeže nelze čelit jen trestem, ale je potřeba zjišťovat, co vyvolává zlo, tomuto zlu čelit a to nejen treste, ale i výchovným opatřením, které bude směřovat hlavně k mravní záchraně a k polepšení mladistvého.

Tento zákon byl platný až do roku 2003, kdy byl schválen zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže, dále jen ve zkratce ZSVM), účinným od 1.1.2004, tento zákon se zákonem speciálním k obecným trestněprávním zákonům (TZ a TR) a to tak, že „pokud zákon nestanoví jinak, užíje se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů.“²⁷ Nový zákon nepochybně přispívá k lepšímu řešení kriminality mládeže, adekvátnímu přístupu jak k dětem mladších 15 let, tak i mladistvým.

²⁷ §1 odst. 3 zákona č.218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Trestní právo mládeže nehovoří pouze o mladistvých, ale i o dětech mladších 15 let a popř. i o mladších dospělých. Celkově pod pojmem mládeží se skrývají pojmy dítě a mladiství. Dítě v § 2 odst. 1 a ZSVM je definováno, tak že se rozumí dítětem, mladším patnácti let ten, kdo v době spáchání činu jinak trestného nedovršil patnáctý rok věku. Dle samého § ZSVM je mladistvým ten, kdo v době spáchání provinění dovršil patnáctý rok a nepřekročil osmnáctý rok svého věku, tzn. že za mladistvého pachatele lze považovat takovou osobu, která spáchala TČ až po dni, kdy dovršila patnáctého věku života.

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže také upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy, které jsou upraveny v trestním zákoně, trestní sankce v podobě opatření za tyto protiprávní činy, rozhodování o opatřeních a jejich výkon.

Trestný čin, který spáchal mladiství (nebo dítě) se nazývá proviněním, nejedná se o další kategorii trestných činů, jde pouze o označení, aby bylo patrné, že tento trestný čin spáchal právě mladiství, stejně tak jako následek tohoto provinění má i jinou terminologii, pojem trestu v ZSVM je pojmem opatřením. Celková změna terminologie vyjadřuje odlišný přístup k postihu mládeže.

Mladistvý je trestně odpovědný podle zákona ZSVM, avšak se musí brát zřetel na jeho stupeň rozumové a mravní vyspělosti, zvláště kolem 15 roku života, u každého je to velmi individuální a proto je stanoveno, že mladiství pokud v době spáchání činu nedosáhl takové rozumové a mravní vyspělosti, aby mohl rozpoznat jeho nebezpečnost pro společnost nebo ovládat své jednání, není za tento čin odpovědný.

8.2 Druhy opatření u mládeže

Opatření jsou z dalších prostředků zákona o soudnictví ve věcech mládeže, prostřednictvím nichž účelem těchto ochranných opatření, které se ukládají mladistvým, je hlavně vytvoření podmínek pro sociální a duševní rozvoj

mladistvého, samozřejmě s ohledem na jeho mravní a rozumovou vyspělost, k jeho osobním vlastnostem a rodinného zázemí.

ZSVM nabízí tři druhy opatření, které lze mladistvému pachateli uložit, dle §10 odst. 1:

- a) výchovná opatření
- b) ochranná opatření
- c) trestní opatření

Tyto tři druhy opatření jsou poměrně komplexně vzájemně provázány, ale na druhou stranu nelze říci, že by šlo o jednotu. Jednotlivé druhy opatření se od sebe liší svým charakterem, podmínkami užití a uložení, to znamená, že tyto opatření lze ukládat nezávisle na sobě. Účelem těchto ochranných opatření u mladistvých je kladné ovlivnění duševního, mravního a sociálního vývoje mladistvého a ochrana společnosti před pácháním provinění mladistvými.

Ve své práci se v dalších kapitolách zaměřím pouze na ochranná opatření, jelikož plně korespondují s ochranným léčením podle trestního zákona, dokonce i na některá ustanovení trestního zákona samotný zákon o soudnictví ve věcech mládeže odkazuje.

8.2.1 Druhy ochranných opatření u mládeže

„Druhy ochranných opatření, které je možno uložit mladistvým, jsou ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty a ochranná výchova. Zatímco ochranné léčení, zabezpečovací detence a zabránění věci nebo jiné majetkové hodnoty se ukládají podle trestního zákoníku a zákon o soudnictví ve věcech mládeže neobsahuje žádné odchylky, neboť i kratší dobu přezkoumání trvání zabezpečovací detence nejméně jednou za šest měsíců u

mladistvých upravuje přímo trestní zákoník v §100 odst. 5, ochrannou výchovu lze uložit pouze podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže.²⁸

8.2.2 Ochranná výchova

Je to druh ochranného opatření, který není ani minimální částí upraven v trestním zákoně, naopak se toto opatření ukládá jen podle zákona č.218/2008 o soudnictví ve věcech mládeže. Z toho logicky vyplývá, že toto opatření lze uložit pouze pachateli mladistvému nebo dítěti mladšímu patnácti let.

Toto opatření je ukládáno, aby bylo dosaženo jeho účelu a to je vhodnou výchovou omezit, v lepším případě zcela odstranit možnosti dalších protiprávních jednání, která jsou pro společnost nebezpečná, umožnit takovéto osobě jeho další rozvoj, aby se mohl znovu zapojit do společnosti, být jejím řádným, užitečným členem.

V trestním řízení se ukládá ochranná výchova mladistvému mezi 15.- 18. rokem tehdy, jestliže ochranná výchova podle rozhodnutí soudu splní svůj účel lépe než uložení odnětí svobody.

8.2.3 Ukládání ochranné výchovy

Ochranná výchova může být soudem uložena za podmínek, která stanovuje ZSVM, a to přesně v § 22 odst. 1 pokud:

- a) o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije

- b) dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána, nebo

²⁸ Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P., a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6.vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s. 534

- c) prostředí, v němž mladiství žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy, a nepostačuje uložení výchovných opatření.

Samozřejmě základní podmínkou pro možnost uložení ochranné výchovy je, byť to samostatný zákon ZSVM sám výslovně nezdůrazňuje, uznáním vinným mladistvého v trestním řízení ve věci mladistvého. Pokud soud toto opatření mladistvému uloží, znamená to pro něj a pro jeho rodinu, že bude odebrán z výchovy jeho rodičů a bude zařazen do výchovy s ostatními odsouzenými mladistvými, kde je nastolen mnohem přísnější režim. Je to zásah do práv mladistvého, proto i zde platí, že ochranná výchova se ukládá, když méně se méně intenzivní prostředky výchovy míjejí účinkem.

K posouzení osoby mladistvého je třeba přizvat znalce z oboru zdravotnictví, odvětví psychiatrie se specializací na dětskou psychologii, tento znalecký posudek slouží při rozhodování, jaký ochranný prostředek bude nejvhodnější v daném případě uložit. Ve znaleckém posudku se posuzuje a zkoumá, do jaké míry je zanedbána výchova, prostředí v jakém pachatel žije.

Ochrannou výchovu soud může uložit samostatně nebo vedle trestního opatření. Pokud je ochranná výchova uložena samostatně, je zde jediná podmínka a to, že k dosažení účelu není třeba uložit ještě jiné opatření, např. trestní opatření. Ochranná výchova vedle trestního opatření se soudem ukládá, jestliže zde nejsou splněny podmínky pro upuštění od uložení trestního opatření, když ochrannou výchovu lze mladistvému uložit vedle kteréhokoliv trestního opatření, které nalezneme v §24 odst 1 ZSVM (např. peněžitě opatření, zákaz činnosti, vyhoštění a jiné z tohoto §), kromě trestního opatření domácího vězení.

„Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého; vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho

devatenáctého roku.“²⁹ Soud má naopak i od výkonu ochranné výchovy upustit, pokud pominuly před jejím zahájením důvody, pro které byla mladistvému uložena a další důvod pro upuštění výkonu je, že mladistvému bylo v mezidobí do jejího nástupu uloženo dalším rozsudkem nepodmíněné trestní opatření odnětí svobody.

Soud také může ochrannou výchovu přeměnit v ústavní výchovu, jestliže převýchova mladistvého je v takovém stavu, že lze očekávat, že se mladiství bude chovat řádně, pracovat, avšak nepominuly důvody, pro které byla ochranná výchova uložena. Také soud může rozhodnout o podmíněném umístění mladistvého mimo výchovné zařízení, přitom mu může přidělat dohled probačního úředníka.

Výkon ochranné výchovy se provádí ve speciálních školských zařízeních pro výkon ochranné výchovy v resortu ministerstva školství, jsou společná pro výkon ochranné výchovy a ústavní výchovy. Tato školská zařízení lze dělit na diagnostický ústav- zde se nejčastěji provádí výkon ochranné výchovy, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav.

Dozor nad dodržováním právních předpisů při výkonu ochranné výchovy provádí pověřený státní zástupce okresního státního zastupitelství.

8.3 Výkon ochranné výchovy

Výkon ochranné výchovy u mladistvého je upravena v §82 zákona o soudnictví ve věcech mládeže. V tomto ustanovení se říká, že „Ochranná výchova se vykonává ve výchovných zařízeních; vyžaduje-li to však zdravotní stav mladistvého, má jeho umístění do zdravotnického zařízení přednost před výkonem ochranné výchovy.“

²⁹ §22 odst.2 zákona č.218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Pokud není možné ochrannou výchovu vykonat ihned, soud mladistvému nařídí do jejího zahájení dohled. Tento dohled provádí probační úředník. Ochranná výchova trvá tak dlouho, dokud to vyžaduje její účel, a však nesmí trvat déle než do dovršení osmnáctého roku mladistvého, kterému byla ochranná výchova uložena, ovšem vyžaduje-li to ochrana společnosti, ochrannou výchovu může soud prodloužit až do dovršení devatenáctého roku mladistvého.

Před dovršením osmnáctého roku mladistvého může být z výkonu ochranné výchovy mladiství propuštěn, pouze za předpokladu, že byl dosažen účelu výchovy. Od výkonu ochranné výchovy může být upuštěno soudem, pominou-li před jejím započtením důvody, pro které byla u mladistvého uložena.

8.4 Ochranné opatření u dítěte

. Řízení ve věcech dětí mladších patnácti let nalezneme v Hlavě III zákoníku o soudnictví ve věcech mládeže, - §89 -96, kde je ustanoveno, že dítě mladší patnácti let není trestně odpovědné.

Pokud dítě ve věku od 12 let do 15 let spáchá takový trestný čin, za který trestní zákon dovoluje uložení výjimečného trestu a nebo se tato osoba mladší 15 let spáchá trestný čin, který by byl u trestně odpovědné osoby považován za závažný trestný čin, soud uloží v trestním řízení ochrannou výchovu dítěte.

Jestliže se dítě mladších patnácti let spáchá čin jinak trestný, soud mu může uložit na základě zpracovaného pedagogicko-psychologického vyšetření tato opatření:

- a) výchovnou povinnost
- b) výchovné omezení
- c) napomenutí s výstrahou

- d) zařazení do terapeutického, psychologického nebo jiného vhodného výchovného programu ve středisku výchovné péče
- e) dohled probačního úředníka
- f) ochrannou výchovu

V této práci bych se zaměřila pouze na ochrannou výchovu, jelikož je to svými charakterem stejné jako ochranné léčení, popř. zabezpečovací detence u dospělého pachatele. Ochranná výchova je u dítěte do 15 let ochranným opatřením, jehož účel je zajistit izolaci dítěte, působit na jeho resocializaci, ukládá se dítěti, které spáchalo trestný čin, za který trestní zákoník dovoluje uložení výjimečného trestu, také může být uloženo dítěti, odůvodňuje-li to povaha spáchaného činu jinak trestného a je-li to třeba pro zajištění řádné výchovy dítěte.

Výkon ochranné výchovy u dítěte se provádí ve zvláštních výchovných zařízeních, a to konkrétně v diagnostických ústavech, dětských domovech se školou pro děti do ukončení školní docházky a ve výchovných ústavech, kde zajišťují výchovné působení na dítě a tím plní i preventivní účel opatření. Dítěti lze opatření uložit až do jeho dovršení osmnácti let.

„I. Základním předpokladem pro uložení některého z opatření uvedených v ustanovení § 93 odst 1. z.s.m. dítěti mladšímu patnácti let je zjištění, že spáchalo čin jinak trestný, jehož trestnost je v konkrétním případě vyloučena jen s ohledem na nedostatek věku pachatele. Takový čin musí vykazovat nejen všechny ostatní formální znaky určitého trestního činu, ale též potřebný stupeň nebezpečnosti pro společnost.

Jestliže čin dítěte mladšího patnáctiletá po zhodnocení všech okolností významných z hledisek uvedených v ustanovení § 3 odst. 4 tr.zák. nevykazuje vyšší než malý stupeň nebezpečnosti, a tedy nedosahuje ani úrovně, s níž zákon spojuje trestní odpovědnost mladistvých za provinění (§6 odst. 2 z.s.m.), pak jeho čin nelze pokládat jinak trestný ve smyslu § 89 odst. 2 z.s.m., a proto je

vyloučeno, aby bylo dítěti mladšímu patnácti let uloženo jakékoliv opatření uvedené v ustanovení § 93 z.s.m.

Pokud je dítěti v řízení uloženo jakékoliv opatření z vyjmenovaných opatření výše, může být tato informace o uložení zveřejněna ve veřejných sdělovacích prostředcích, avšak nesmí být uvedeno celé jméno dítěte, pouze jeho iniciály, stejně tak jako celá jména dalších účastníků řízení, jejich zástupců, opatrovníků.

II. K uložení fakultativní ochranné výchovy dítěti mladším patnácti let podle § 93 odst. 3 z.s.m. se vyžaduje splnění dvou kumulativně stanovených podmínek. Jednak musí být takové opatření nezbedně nutné k zajištění řádné výchovy dítěte, jednak její uložení je odůvodněno povahou spáchaného činu jinak trestného.

Jestliže uložení ochranné výchovy zákon podmiňuje „povahou“ činu jinak trestného, a nikoliv jeho závažností, pak pro naplnění této zákonné podmínky se nevyžaduje, aby čin dítěte mladšího patnácti let vykazoval nějaký či velmi vysoký společenské nebezpečnosti, proto uvedená podmínka pro uložení této ochranné výchovy bude dána především tehdy, je-li spáchaný čin jinak trestný již projevem významnějšího narušení osobnosti dítěte mladšího patnácti let a důsledkem jeho zanedbané výchovy či nevhodnosti prostředí, v němž žije.“³⁰

³⁰Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. Tdo 514/2008 (str.1)

9 Právní úprava (Německo, Rakousko)

9.1 Právní úprava Německa

Úpravu ochranného léčení nalezneme v § 66 a následující v Strafgesetzbuch, kde se ustanovuje, že se ukládá nápravné opatření, v podobě umístění na psychiatrickou kliniku a do léčebného odvykacího ústavu. Je to opatření preventivní povahy a má za účel chránit společnost před nebezpečnými pachateli. V Německu mají odlišné formální odlišení- naše ochranná opatření se označují opatření zabezpečovací – vyjmenovány jsou v §61 trestního zákoníku SRN.

Umístění v psychiatrickém nebo odvykacím ústavu může být uloženo i vedle trestu odnětí svobody. Je zde i upraveno pořadí trestu a opatření – výkon zabezpečovacího opatření má zásadně přednost před trestem, ovšem soud má kdykoliv možnost toto pořadí změnit. Do výkonu trestu se zabezpečovací opatření započítává, a to až do vyčerpání 2/3 trestu.

Soud může uložené ochranné opatření změnit na jiný druh. Od výkonu může být též upuštěno a to buď ihned při jeho uložení a nebo po skončení trestu, bylo-li naplněno účelu ochranného opatření. Po upuštění nastupuje dohled sociálními kurátory a dohlížecím úřadem.

9.1.1 Právní úprava mladistvých Německo

Trestní odpovědnost mladistvých je upravena v zákoně o soudnictví nad mládeží z roku 1953 (Jugendgerichtsgesetz BGBl, dále jen JGG). Dolní věková hranice je stanovena na 14 let, z hlediska věku jsou rozlišovány čtyři kategorie a to:

- a) děti (Kinder) jsou osoby do 14 let, děti nejsou vůbec trestně odpovědné, pokud se ale i přesto dopustí trestu jinak činného,

mohou být proti němu uplatněna opatření ukládaná podle německého občanského zákoníku. Jedná se o opatření jako napomenutí, zákazy a jiné

- b) mladiství (Jugendliche)– jsou osoby ve věku 14 až 18 let, jsou již trestně odpovědné, ale i jejich odpovědnost závisí na jejich vývojových a rozumových schopnostech
- c) dospívající (Herwachsene)- osoby ve věku 18 až 21 let. Dospívající je již plně trestně odpovědný, kromě dvou výjimek, kdy se bude soudit stále jako mladiství a to, pokud jeho rozumová vyspělost je na úrovni mladistvého a vzhledem k pohnutkám činu se jedná o provinění mladistvého
- d) dospělý (Erwachsene) – je to osoba od 21 let a výše a je plně trestně odpovědná dle trestního zákona v Německu

Německá úprava zastává myšlenku, že mladiství nesmí být trestán a v ukládání trestu srovnáván s dospělým pachatelem, ale musí se zásadně vychovávat.

JGG umožňuje uložení těchto opatření mladistvému: výchovná opatření, kárná opatření a trest odnětí svobody.

Mezi výchovná opatření patří uložení pokynů a stanovení povinnosti podrobit se určitým formám výchovné pomoci, tj. společensko výchovné podpoře či umístění v obytném zařízení s náhradní péčí sociálních pracovníků. Uvedená opatření skutečně nemají pachatele trestat, ale výchovným způsobem podporovat jeho rozvoj. Kupříkladu pokyny se mohou týkat místa pobytu, účasti na kurzech sociálních dovedností, zaměstnání, či úsilí o provedení mediace mezi pachatelem a obětí. Max. délka trvání pokynu je 2 roky, ve výjimečných případech 3 roky.

9.2 Právní úprava Rakouska

Rakouský zákon rozlišuje dva druhy pachatelů, a to přičetné a nepřičetné, a podle toho též rozlišuje možnosti jejich umístění do ústavů. Dále se pachatelé diferencují na ty, kteří se oddávají zneužívání návykových látek, a ty, kteří trpí duševní poruchou. Tyto dvě skupiny se umísťují do ústavu podobnému našemu ochrannému léčení a dále se dělí na skupinu zahrnující nebezpečné recidivisty, kteří jsou umísťováni v speciálních zařízeních za podmínky, že jsou starší 24 let, odsouzeni k trestu odnětí svobody v trvání nejméně dva roky, pokud je takto odsouzen za úmyslný trestný čin proti životu a zdraví, proti svobodě, proti majetku při současném užití násilí či pohrůžky násilím, proti mravnosti, za úmyslný trestný čin podle zákona o jedech a nakažlivých chorobách, či za obecně nebezpečný úmyslný trestný čin, nebo již byl dvakrát za některých z takových trestných činů odsouzen k trestu odnětí svobody vždy v trvání přes šest měsíců, v důsledku čehož již po dosažení věku 19 let strávil ve výkonu trestu odnětí svobody nejméně osmnáct měsíců, a kumulativně se lze obávat, že vzhledem k jeho sklonu k páčání trestné činnosti spáchá v budoucnu další takový trestný čin s těžkými následky.

9.2.1 Právní úprava mladistvých Rakousko

Právní úprava soudnictví nad mládeží v Rakousku je současně upravena v zákoně o soudnictví nad mládeží (BGBl 1988/599). Tento zákon je označován jako nejefektivnější zákon pro řešení kriminality mladistvých.

Tento zákon vymezuje tři kategorie osob:

- a) děti, které ještě nedosáhly věku 14 let, tudíž nejsou trestně odpovědné
- b) mladiství- osoby ve věku 14 až 18 let
- c) dospělí

Ochranné opatření a ochrannou výchovu mohl soud uložit tehdy, pokud byly splněny podmínky pro jejich uložení (§ 11 nebo 12 ZTSM) a jeví-li se ochranné opatření účelným ve smyslu § 5 odst. 3 ZTSM. Ustanovení § 5 odst. 3 ZTSM uvádělo, že soud si z uvedených možností zvolí to opatření, které uzná za nejúčelnější pro mravní vývoj mladistvého. Při tom zváží zejména povahu činu, okolnosti za kterých byl čin spáchán, pohnutku, poměry, ve kterých mladistvý vyrostl a byl vychová, a dosavadní způsob jeho života, ale také povahu, věk i stupeň jeho rozumové vyspělosti a mravní zkaženosti.

10 Úvahy de lege ferenda:

Při vypracování této diplomové práce jsem narazila na několik „zvláštností“, které mne zarazily a možná mi byly i vnuknuty po přečtení nejnovějších odborných článků na téma ochranného léčení, zejména zabezpečovací detence.

Prvotní problém, který si myslím, že by se měl jistě vyřešit je v ustanovení o ukládání zabezpečovací detence, které stanoví, že „výkon dosud nevykonaného ochranného léčení které bylo uloženo před nabytím účinnosti tohoto zákona, se dokončí podle dosavadních právních předpisů.“ Pokud by se použilo zákona nového, tak by šlo o retroaktivitu k neprospěchu pachatele, a taková retroaktivita je nepřijatelná. Osobně si myslím, že je potřeba tuto problematiku vyřešit, jelikož by se mohlo stát, že by se zpět do společnosti dostali velmi nebezpečné osoby, které splňují svou nebezpečností podmínku pro uložení zabezpečovací detence.

Další problém, který zde spatřuji, je problematika ochranného léčení u pachatelů mladších 15 let. Problémem vidím, že v dnešní společnosti agresivita dětí stoupá a tím pádem stoupá i míra kriminality mládeže. Ochranné léčení, které dle znaleckých posudků a následným prodloužení může být i doživotní, nelze uložit pachatelům mladších 15 let. Pachateli mladšímu 15 let lze uložit ochrannou (ústavní) výchovu, a však výkon ochranné výchovy opustí dosažením 18 let věku (je zde možnost prodloužení do 19 let). Nebezpečí vidím v tom, že tento pachatel nemusí být dosažením věku vyléčen např. ze své sexuální deviace, jeho věk vyléčení nezaručuje. „Co by bylo třeba změnit, aby bylo možné uložit ochranné léčení osobě mladší 15 let? Např. vynechat slůvko trestný v § 99 odst. 2 tr. zákoníku. Potom by ustanovení znělo: Soud může uložit OL i tehdy, jestliže pachatel (trestný) čin spáchal ve stavu vyvolané duševní poruchou a jeho pobyt na svobodě je nebezpečný.“³¹

³¹ Kovářová, D., Schelle, K.jr. Mají se sexuální devianti školního věku povinně léčit? Psychologie dnes 3/2010, str.40

Pokud by bylo možné ochranné léčení ukládat i dětem, hodnotila bych to spíše jako pomoc, jak společnosti, tak i samotnému pachateli mladšímu 15 let.

11 Závěr

Ve své diplomové práci jsem se pokusila poznat a hlavně popsat celý institut ochranného léčení, zabezpečovací detence, jak u dospělého, tak i mladistvého pachatele, i u pachatele v osobě dítěte mladší patnácti let.

Zaměřila jsem si i na historii právní úpravy konkrétních institutů, vysvětlení základních pojmů, které nám pomůže k lepšímu pochopení problematiky ukládání a výkon ochranné léčby.

Shrnutím o ochranném léčení lze říci, že jej lze uložit pouze na základě zákona platného v ČR a může jej uložit pouze soud. Před tímto rozhodnutím soudu musí být důkladně zjištěn konkrétní trestný čin a osoba pachatele, která se poté zkoumá po duševní stránce, aby se zjistilo, zda-li byl pachatel v době spáchání trestného činu příčetný nebo nepřítetný. Toto zkoumání provádí pouze znalec z oboru psychiatrie, který vypracovává znalecký posudek, který má vliv na rozhodování soudu.

Na soud je tím pádem kladena celá řada povinností, jako například zjišťování skutkových okolností případu, zhodnocení důkazů ve formě znaleckého posudku. Soud si musí být naprosto jistý svým rozhodnutím, protože hlavně v případě uložení ústavního ochranného léčení velmi zasahuje do osobních práv odsouzeného pachatele.

Ochranné léčení lze vykonávat samostatně nebo také vedle trestu odnětí svobody. Ochranné léčení bohužel nedává jistotu odsouzenému pachateli, že bude po uplynutí konkrétní doby propuštěn, jelikož zavedením nového trestního zákoníku č. 40/2009 od 1.1.2009 byla zavedena dvouletá lhůta, která se v každém případě musí přehodnocovat, zda-li se má rozhodnout o jejím prodloužení nebo o ukončení.

Účelem ochranného léčení je možnost, aby se pachatel mohl zpět zařadit do společnosti a realizoval svoje sebeuplatnění. Nesmíme, ale zapomenout, že i společnost musí být neustále chráněna před typem pachatelů, kterým je ochranné léčení soudem ukládáno.

V poslední řadě jsem zpracovala srovnání právní úpravu ochranného léčení a právní úpravu toto institutu ve Spolkové zemi Německo a Rakousko.

Celkově hodnotím problematiku ukládání a výkonu ochranného léčení jako poměrně složitou. V celém trestním řízení se musí dodržovat spousta stanovených lhůt, dále se velmi citelně zasahuje do osobních práv osob, také musí být zajištěna spolupráce mezi soudem, policií a lékaři psychiatrických léčeben. I samotný výkon musí být zajištěn splněním řady specifík jako např. vybavením zařízení, potřeba kvalifikovaných odborníků z oboru zdravotnictví (odvětví psychiatrie, sexuologie), soudních znalců, problematiky znalého personálu zařízení, kde je výkon realizován.

12 Seznam literatury

Právní předpisy:

Šámal, P. a kol. Trestní zákoník I. § 1 až 139. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2009

Šámal, P. a kol. Trestní zákoník II. § 140 až 421. Komentář. 1. vydání. Praha : C.H.Beck, 2010, 2011,

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

Zákon č. 141/1961 Sb., trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č.129/2008 Sb.,o výkonu zabezpečovací detence a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 167/1998 Sb., o návykových látkách, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů

Cizojazyčné:

Trestní zákon Spolkové republiky Německo

Zákon č. 60/1974, BGBl, Strafgesetzbuch (rakouský trestní zákon)

Literatura:

Blatníková, Š. Problematika zabezpečovací detence. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2010

Císařová, D., Vanduchová. M. Nepříčetný pachatel. Aktuální praktické i teoretické problémy trestního práva a trestního řízení v ČR v souvislosti

s posuzováním nepřičetnosti – srovnávací studie., Praha: Institut pro další vzdělávání znalců, 1995,

Matoušek O. Ústavní péče. 2.rozš. a přeprac.vydání, Praha: Sociologické nakladatelství, 199

Novotný, O., Vanduchová, M., Šámal, P., a kol. Trestní právo hmotné. Obecná část. 6.vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010

Solnař, V., Fenyk,J., Císařová,D. Základy trestní odpovědnosti.Podstatně přepracované a doplněné vydání, Praha: Nakladatelství Orac, s.r.o., 2003

Válková, H. Stočesová, S. Detence? Nový způsob ochrany společnosti před nebezpečnými pachateli? Trestněprávní, trestněpolitická a kriminologická perspektiva. Sborník příspěvků z odborného semináře. Plzeň: ZČU v Plzni, 2005

Časopisy:

Brichcín, S. Detenční ústav a institut zabezpečovací detence. Kriminalistika 2/2005

Detence-Dlouholetý problém, České vězeňství 3-4/2000

Kovářová, D., Schelle, K.jr. Mají se sexuální devianti školního věku povinně léčit? Psychologie dnes 3/2010

Marešová, A. K příčinám a podmínkám kriminality mládeže, Trestní právo č. 7-8/2007

Přesličková, H., Tomášek, J., Zeman, P. Potřebujeme institut zabezpečovací detence? Zdravotnictví a právo, 2/2005

Scheinost, M. Odpověď systému prevence na problémy kriminality a sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. IN HAVRDOVÁ, E. Nejlepší praxe školních programů prevence kriminality. Praha: Centrum pro veřejnou politiku, 2009.

Schmitz, K. Nápravná a zabezpečovací opatření v SRN. České vězeňství 1-2/1994

Šámal, P., Kůrková, V., Šámalová, M., Bláha, J. K možnosti ukládat ochranná opatření nepřičetnému mladistvému podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Trestněprávní revue 6/2007

Švarc.,J. Ochranné léčení by mělo být možné uložit i pachatelům mladším 15 let. Psychologie dnes 3/2010

Vacek, E. Detenční ústav jako součást trestní justice. České vězeňství 3-4/2000

Vondruška, F., Růžička, M., Vagai, M. Je možná změna ochranného léčení, s jehož výkonem bylo započato před lednem 1. ledna 2009 v zabezpečovací detence? Státní zastupitelství, 2009

Zeman,P., Diblíková, S, Kotula, P., Vlach, J. Poznatky z výzkumu rozhodování soudů o ochranné a ústavní výchově. Trestněprávní revue 7/2009

Zvěřina,J., Brichtcín, S. Co lze očekávat od zabezpečovací detence? Psychiatrie pro praxi, 9/2008

Internetové zdroje:

<http://www.epravo.cz/top/clanky/ochranna-vychova-7684.html>

Výroční zpráva Vězeňské služby České republiky, Vazební věznice Brno za rok 2009: Dostupné na:

http://www.vscr.cz/client_data/1/user_files/20/image/v%C3%BDro%C4%8Dn%C3%AD%20zpr%C3%A1va%20za%20rok%202009.pdf(online,ze dne 21.3.2012

Judikatura:

Právní systém CODEXIS

Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, sp.zn. Tdo 514/2008

Usnesení Nejvyššího soudu ČR. Sp.zn. 2 To 12/90, 2 To 9/90

Nález Ústavního soudu, IV.ÚS 502/02

Nález Ústavního soudu ČR. Sp.znI. ÚS 3654/10-2

Krajský soud v Plzni,sp.zn. 8 To 38/1994

13 Resumé

In my diploma work I tried to identify and describe the institute of protective therapy, preventive detention. Both adult and juvenile offenders, even the children under the age of fifteen.

I focused on the history specific institutions of legal regulation. Explanations of basic concepts that will help us to better understanding of power saving and protective therapy.

What we can say about the protective therapy is that can be put into effect only by valid law in Czech Republic and can only be applied by court. Before this court decision has to be identified particular criminal act and the offender. This offender is examined for mental fitness which brings result whether he was at the time of offense sane or insane. This examination can be done by specialist of psychiatry, who prepares an expert's opinion, which affects court's decision.

The court is asked a number of obligations, such as establishing the facts of the case, evaluate the evidence in the form of expert's opinion. Court must be absolutely sure of their decision, especially when the constitutional protective therapy is imposed, because it is highly affects the personal rights of convicted offender.

The protective therapy can be performed separately, or in addition to imprisonment. Protective therapy unfortunately does not guarantee to convicted offender, that he will be released on a specific time, since introduced two-year period in new criminal code No. 40/2009 since 1.1.2009, which must reconsider whether it is proposed for the extension or termination.

The purpose of protective therapy is the possibility that the offender could move back into society and has made his self-assertion. We cannot forget that the

society have to be constantly protected from the type of offenders who are court imposed protective therapy.

Finally, I prepared a comparison of legal regulation with protective therapy and legal regulation of this institute in Germany and Austria.

Overall, this topic about protective therapy seems to me quit complex. In all criminal proceedings must comply with lots of deadlines. Very noticeable is intrusion into the personal rights of convicted persons. It is very important to ensure cooperation between court, police, doctors and psychiatric hospitals. Service of sentence should be ensured the fulfillment of a number specifics such as equipment, facilities, skilled health professionals (psychiatry, sexology), sworn experts and is also very important to include knowledgeable staff facilities where performance is realized.